

Yurt Dışında Yaşayan Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlarının Seçme Hakkına İlişkin Tartışmalar

Tuğba BAYRAKTAR *

¹ Selçuk Üniversitesi, Türkiye

Makale Bilgisi

Makale Geçmişi

Geliş Tarihi: 19.10.2023

Kabul Tarihi: 11.03.2024

Yayın Tarihi: 25.06.2024

Anahtar Kelimeler:

Seçme hakkı,
Vatandaş,
Yurt dışı seçmenler,
Temsili demokrasi.

ÖZET

Temsili demokrasinin önemli unsurlarından biri olan seçme hakkı vatandaşlara tanınan siyasi haklar içerisinde yer alan temel bir haktır. Çoğu uluslararası sözleşmede de belirtildiği gibi vatandaşlar belirli dönemlerde gerçekleştirilen, seçmen iradesinin korunduğu, genel, eşit ve gizli oy ilkelerinin uygulandığı seçimlerde oy kullanma hak ve yetkisine sahiptir. Vatandaşlık, kişi ile devlet arasındaki hukuki ve siyasi bağı ifade ettiğinden dolayı seçme hakkının vatandaşlara tanınması doğal kabul edilmektedir. 1982 Anayasası da seçme hakkının şartları arasında vatandaş olmayı düzenlemiş ve yanı sıra yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının da oy kullanabilmeleri amacıyla kanunla uygulanabilir tedbirlerin belirlenmesi gerekliliğini hüküm altına almıştır. 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının bilgilerini içeren yurt dışı seçmen kütüğü oluşturulmuştur. Yurt dışında yaşayan Türk vatandaşları ilk kez 1987 yılında yapılan Milletvekili seçiminde seçme haklarını kullanmışlardır. Ancak konuyla ilgili tartışmalar devam etmektedir. Özellikle 14 ve 28 Mayıs 2023 tarihinde yapılan Milletvekili ve Cumhurbaşkanı seçiminden önce yurt dışı seçmenlerle ilgili daha yoğun tartışmalar gerçekleşmiştir.

Discussions on the Right to Vote for Citizens of the Republic of Türkiye Living Abroad

Article Info

Article History

Received: 19.10.2023

Accepted: 11.03.2024

Published: 25.06.2024

Keywords:

Right to vote,
Citizen,
Voters abroad,
Representative democracy.

ABSTRACT

The right to vote, which is one of the important elements of representative democracy, is a fundamental right within the political rights recognised to citizens. As stated in many international conventions, citizens have the right and authority to vote in elections held in certain periods, in which the will of the electorate is protected and the principles of universal, equal and secret ballot are applied. Since citizenship expresses the legal and political bond between the individual and the state, it is considered natural that the right to vote is granted to citizens. The 1982 Constitution has also regulated being a citizen among the conditions for the right to vote and has also stipulated that measures applicable by law should be determined in order to enable Turkish citizens abroad to vote. Law No. 298 on Basic Provisions of Elections and Voter Registers established an overseas voter register containing the information of Turkish citizens living abroad. Turkish citizens living abroad exercised their right to vote for the first time in the parliamentary elections held in 1987. However, discussions on the subject continue. Especially before the parliamentary and presidential elections held on 14 and 28 May 2023, there were more intense discussions on voters abroad.

To cite this article:

Bayraktar, T.(2024). Yurt Dışında Yaşayan Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlarının Seçme Hakkına İlişkin Tartışmalar, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(1), 151-172. <https://doi.org/10.51120/NEUHFD.2024.113>

---

* tugba.bayraktar@selcuk.edu.tr

GİRİŞ

Temsili demokrasilerde, yönetilenler siyasal kararların alınmasına seçimler aracılığıyla katılırlar. Seçimlerin temel işlevi vatandaşların temsili olmakla birlikte seçimler aynı zamanda yönetilenler ile yönetenler arasında iletişim sağlama işlevini de görürler¹. Devletlerde seçme hakkının gelişimi; tarihsel, sosyal, kültürel ve siyasi etkenlere bağlı olarak farklılıklar göstermiştir. Seçme hakkının kullanılmasına ilişkin olarak genellikle ülkelerin anayasalarında ve seçimle ilgili mevzuatlarında düzenlemeler mevcuttur.

Seçme hakkı, birçok uluslararası sözleşmede de yer almaktadır. Bunların başında Türkiye'nin de taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşme'ne (AİHS) Ek 1 Numaralı Protokol gelmektedir. Protokol'ün 3. maddesindeki düzenlemeyle taraf devletlerin seçimle ilgili pozitif yükümlükleri vurgulanmış, seçme hakkı² güvence altına alınmıştır. Türkiye'de ise seçme hakkı, 1982 Anayasası'nın 67. maddesinde düzenlenmiştir. Maddenin 1. fıkrasında vatandaşların seçme hakkına sahip olduğu ifade edildikten sonra 3. fıkrada seçme hakkına sahip olmanın şartlarına, 5. fıkrada ise seçme hakkına getirilen istisnalara yer verilmiştir.

Birçok devlette olduğu gibi, Türkiye'de de seçmen olabilmenin olumlu şartlarından biri "vatandaşlık"tır³. Vatandaşlık ya da tabiiyet, kişinin bir devlet ile kurduğu bağ olarak tanımlanmaktadır⁴. Devlet ile kişi arasındaki aidiyet ilişkisini ifade eden vatandaşlık, kişiye hem birtakım haklar bahşeder hem de birtakım sorumluluklar yükler⁵. Bu bağlamda Türkiye'de yaşayan vatandaşların yanı sıra ilk kez 29 Kasım 1987 tarihinde yapılan genel seçim ile yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının da seçme haklarını kullanmalarına imkân tanınmıştır. Günümüzde yurt dışı seçmen kütüğüne kayıtlı her seçmen, milletvekili genel seçimi, Cumhurbaşkanı seçimi ve halkoylamasında, yurt dışı temsilciliklerde ve gümrük kapılarında kurulacak sandıklarda oy verme hakkına sahiptir.

Çalışmamızda, bir temel hak olarak seçme hakkına ilişkin genel bilgiler verildikten sonra, Türk hukukunda seçme hakkı ele alınacaktır. Özellikle 14 ve 28 Mayıs 2023 tarihlerinde yapılan Milletvekili ve Cumhurbaşkanı seçimleri öncesinde tartışmalara sebep olan yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının Türkiye'de yapılan seçimlerde oy kullanabilmesine ilişkin Türkiye'deki hukuki düzenlemelere, doktrin görüşlerine, yargı kararlarına ve diğer ülkelerdeki düzenlemelere değinilecektir.

I. Bir Temel Hak Olarak Seçme Hakkı

A. Genel Olarak

Temsili demokrasilerde halk temsilcilerini belirleme yönündeki iradesini serbest seçimlerle ortaya koyar. Çoğulcu bir ortamda çoğunluğu sağlayan taraf halk adına iktidar yetkisini kullanır. İktidar, halkın iradesini ortaya koyduğu serbest ve dürüst seçimler sayesinde meşruiyet kazanır⁶. Demokratik

¹ Yavaşgel, Emine. *Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri*, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2014, s. 4.

² Söz konusu düzenlemede ve çalışmanın devamında görülecek olan ulusal ve uluslararası pek çok düzenlemede seçme ve seçilme hakkı birlikte yer almıştır. Ancak çalışmamızın konusu doğrudan "seçme hakkı" ile ilgili olduğundan, bağlantılı olmadığı sürece seçilme hakkına çoğu yerde değinilmemiştir.

³ "Türk hukukunda vatandaşlık, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki tebaa statüsünden, Cumhuriyetle birlikte ulus devletin vatandaşlık anlayışına doğru gelişme göstermiştir ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı hukuki bir kurum olarak anayasalarımızda yer bulmuştur." Şit, Banu. "Modern Vatandaşlık Kavramına Bir Bakış", TBB Dergisi, S. 76, Y. 2008, s. 64. 1961 Anayasasının 54. maddesi "vatandaşlık" başlığını taşımakta iken 1982 Anayasasının 66. maddesinde başlık olarak "Türk vatandaşlığı" kullanılmıştır.

⁴ Topuzkanamış, Şafak Evran. *Vatandaşlık Üstüne Bir Tez*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 7.

⁵ Hamdemir, Berkan. "Oy Hakkı ve Oy Hakkının Demokratik İlkeleri", *Siyasal Partiler, Seçim Sistemleri ve Türkiye*, Ed. Atıl Cem Çiçek, Adem Çelik, Berkan Hamdemir, Gece Akademi Yayınları, Ankara, 2018, s. 177.

⁶ Aliefendioğlu, Yılmaz. "Temsili Demokrasinin "Seçim" Ayağı", TTB Dergisi, S. 60, Y. 2005, s. 71.

bir yönetimin olmazsa olmaz şartlarının en başında serbest seçim, dolayısıyla da seçme hakkı gelir⁷. Seçim, temsilcilerin ve yönetenlerin belirlenmesiyle sonuçlanan hukuki süreçler ve işlemler bütünüdür⁸. Seçme hakkı ise, seçmenlere temsilcilerini ve kendilerini yönetecek kişileri birden çok seçenek arasından oylama ile belirleme imkânı sağlar.

Demokrasi, antik dönemde yalnızca erkeklerin karara katıldıkları ilkel modelden günümüze evrim geçirmiştir⁹. Modern demokrasinin temellerinden birini teşkil eden siyasal katılma hakkı kaynağını Atina demokrasisinde bulmaktadır¹⁰. Bu dönemde uygulanan çoğunluğa dayalı karar alma yöntemi modern demokrasinin yolunu açmıştır. Seçme hakkının gelişimi de tarihsel, kültürel ve siyasi etmenlere bağlı olarak değişiklikler göstermiştir. Günümüzde halk genel ve eşit oya dayanan ve seçmenlerin özgür iradelerini ifade etmelerini sağlayacak gizli oyla yapılan periyodik seçimlerde oy verme hak ve imkânına sahiptir¹¹.

Seçme hakkı, niteliği gereği bireysel ilişkilere konu olabilecek bir hak olmadığından yalnızca devlet yönetimine ilişkin halkın iradesini ortaya koyan seçimler için geçerlidir¹². Bundan dolayı anayasalarda siyasal hak kategorisinde düzenlenen temel bir haktır¹³. Buna karşın seçme hakkının kullanımına devletler tarafından anayasal ve kanuni düzenlemelerle vatandaşlık, yaş, ikametgâh, ceza mahkûmiyeti gibi nedenlerle bazı sınırlamalar getirilebilmektedir. Örneğin 1949 Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası'nın "Seçimler" başlıklı 38. maddesinin 1. fıkrasında "*Alman Federal Meclisin milletvekilleri genel, doğrudan, serbest, eşit ve gizli oyla seçilirler*" denildikten sonra 2. fıkrasında "*18 yaşını bitiren seçme, reşitlik yaşını bitiren seçilme hakkına sahiptir.*" şeklinde bir düzenleme mevcuttur¹⁴. 1958 Fransa Anayasası'nın 3. maddesinin son fıkrasında "*Yasanın belirlediği koşullar çerçevesinde, reşit olan, medeni ve siyasal haklarını kullanabilen kadın-erkek her Fransız vatandaşı seçmendir.*" hükmü yer almaktadır¹⁵. 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın ise 67. maddesinin 3. ve 5. fıkralarında yer alan düzenlemelerle seçme hakkının kullanımına sınırlamalar getirilmiştir. Bu fıkralarda yer alan düzenlemelere göre, "*Onsekiz yaşını dolduran her Türk vatandaşı seçme ve*

⁷ Öden, Merih. Seçmenlerin 'Kişi Tercihi' Açısından Seçim Sistemleri, Yetkin Yayınları, Ankara 2003, s. 11. Milli egemenlik teorisine göre, seçmen olmak bir "görev" iken, halk egemenliği teorisine göre ise seçmen olmak bir "hak"tır. Gözler, Kemal. Anayasa Hukukunun Genel Esasları, Ekin Yayınevi, Bursa, 2018, s. 167-169.

⁸ İba, Şeref. Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku, Seçkin Yayınları, Ankara, 2021, s. 127.

⁹ Sezer, Abdullah. "Seçme Hakkının Yaş Bakımından Sınırlanması ve Osmanlı-Türkiye Anayasacılığındaki Evrim", MÜHF-HAD, C. 27, S. 2, Y. 2021, s. 984.

¹⁰ Anayurt, Ömer. Anayasa Hukuku Genel Kısım (Temel İlkeler, Kavramlar ve Kurumlar), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021, s. 508.

¹¹ 16.12.1966 tarihinde Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin seçme, seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakkına ilişkin 25. maddesine atfen yazılmıştır. <https://www.inhak.adalet.gov.tr> (Erişim Tarihi: 25.07.2023). Milli egemenlik teorisine göre, seçmen olmak bir "görev" iken, halk egemenliği teorisine göre "hak"tır.

¹² Eren, Abdurrahman. "Türkiye'de Uygulanan %10 Genel Seçim Barajının Serbest Seçim Hakkını İhlal Sorunu", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 16, S. 2, Y. 2008, sa. 63-110, s. 67.

¹³ Seçme hakkının öznesi devletlerin genel eğilimine bakıldığında "herkes" değil, "vatandaş" olarak belirlenmiştir. Bu durum, seçme hakkının tam bir insan hakkı olarak görülememesine dayanak teşkil etmektedir. Güveyi, Ümit. "Türkiye'de Seçme ve Seçilme Hakkı Boyutunda Yaşanan Demokratikleşme Sürecinin Kısa Tarihiçesi ve Bu Süreçte Kadim Türk Kültürünün Rolü", TBB Dergisi, S. 137, Y. 2018, s. 39.

¹⁴ 1949 Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası, Çev. Christian Rumpf; Gökçe Uzar Schüller, <https://www.btg-bestellservice.de/pdf> (Erişim Tarihi: 27.07.2023). 1949 Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası'nın yerel idarenin esaslarını düzenleyen 28. maddesinin 1 fıkrasında "*Yerel seçimlerde Avrupa Birliğine üye olan bir devletin yurttaşları, Avrupa Topluluğunun yasaları uyarınca seçme ve seçilme hakkına sahiptirler.*" şeklinde bir düzenleme yer almaktadır.

¹⁵ 1958 Fransa Anayasası, Nevşehir Barosu Dergisi, S. 1, Y. 1, 2014 <https://web2.e-baro.web.tr> (Erişim Tarihi: 27.07.2023). 1958 Fransa Anayasası'nın 88-3. maddesine göre "*Mütekabiliyet kaydıyla ve 7 Şubat 1992'de imzalanan Avrupa Tek Antlaşmasında öngörülen özel şartlar çerçevesinde, Fransa'da oturan Birlik vatandaşlarına yerel seçimlerde seçme ve seçilme hakkı tanınabilir. Bu vatandaşlar belediye başkanlığı ve başkan yardımcılığı görevi üstlenemezler, senato seçmenliğine ve senato seçimlerine katılamazlar.*"

halkoymasına katılma haklarına sahiptir. (...) Silah altında bulunan er ve erbaşlar ile askeri öğrenciler, taksirli suçlardan hüküm giyenler hariç ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlüler oy kullanamazlar¹⁶.”

Serbest seçim hakkı uluslararası hukukta da ele alınan önemli konulardan biridir. Serbest seçim hakkı, AİHS’ne Ek 1 Numaralı Protokol’de de yer almaktadır ve AİHS’de düzenlenen ve koruma altına alınan tek siyasi haktır¹⁷. Söz konusu Protokol’ün 3. maddesine göre “*Yüksek sözleşen Taraflar yasama organının seçiminde halkın kanaatinin özgürce açıklanmasını sağlayacak koşullar içinde, makûl aralıklarla, gizli oyla serbest seçimler yapmayı taahhüt ederler¹⁸.*” Bu düzenlemeye göre, hakkın kapsamı yasama organının seçimiyle sınırlı olsa da, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarında da görüleceği üzere serbest seçim hakkının korunması oldukça önemli görülmüş ve demokratik siyasal bir rejimin temel ilkesi olarak değerlendirilmiştir. Madde, lafzına bakıldığında asıl olarak bireye tanınan oy hakkından ziyade devletin yasama organını hür seçimlerle oluşturması yükümlülüğünü içermektedir. Ancak Mahkeme’nin görüşleri doğrultusunda bu maddenin yukarıda bahsedildiği gibi yalnızca “kurumsal bir hakkı” içermediği, sübjektif hak olarak yasama organı seçimlerinde “oy kullanmak” ve “aday olmak” haklarını da içerdiği şeklinde yorumlanmıştır¹⁹.

B. Türk Hukukunda Seçme Hakkı

1. 1982 Anayasası Dönemi Öncesi

Osmanlı-Türk anayasal gelişmeleri incelendiğinde ilk kez Tanzimat döneminde temsil ilişkisinin yerel meclislerin oluşturulmasıyla ortaya çıktığı görülmektedir. Taşra yönetiminde genel olarak her kademedede seçimle oluşmuş yerel meclislerin varlığı, Tanör’ün deyişiyle “*meşrutiyet parlamentoculuğuna geçişi kolaylaştıran bir birikim sağlamıştır²⁰.*”

¹⁶ 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. <https://www.mevzuat.gov.tr> (Erişim Tarihi: 27.07.2023).

¹⁷ Metin, Yüksel. “Siyasal Muhalefetin Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmelerinde Korunması”, EÜHFD, C. 11, S. 3-4, Y. 2007, s. 82. AİHS dışında 10.12.1948 tarihinde kabul edilen BM İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi’nin (İHEB) 21. maddesinde ve 16.12.1966 tarihinde kabul edilen BM Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme’nin 25. maddesinde, 1969 Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 23. maddesinde ve 1981 Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi’nin 13. maddesinde seçme, seçilme, yönetime katılma ve siyasi faaliyette bulunma gibi siyasi haklar düzenlenmiştir. Ayrıca Serbest seçim hakkı, Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Komitesi’nin 25 No’lu Genel Yorumu’nda şöyle ifade edilmiştir: “*BM Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi’nin 25. maddesi her yurttaşın kamu yönetimine katılma, oy kullanma ve seçilme ve kamu hizmetlerine girme hakkını tanımakta ve korumaktadır. Sözleşme, anayasalara veya hükümet şekillerine bağlı kalmaksızın taraf Devletlerin yurttaşların bu haklardan faydalanabilmesi için gerekli yasama tedbirlerini ve idari tedbirleri almalarını öngörmektedir. 25. madde bireylerin iradesi ve Sözleşme’deki ilkelere dayanan demokratik bir hükümetin temelini teşkil eder.*” BM İnsan Hakları Komitesi Genel Yorum No. 25: Kamu Yönetimine Katılma, Oy Kullanma ve Seçilme Hakkı, 1996. <https://insanhaklariizleme.org> (Erişim Tarihi: 27.07.2023).

¹⁸ AİHS’ne Ek 1 Numaralı Protokol, Protokol 20.03.1952 tarihinde imzaya açılmış ve 18.05.1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Protokol, Türkiye tarafından 20 Mart 1952 tarihinde imzalanmış ve AİHS ile birlikte 10.03.1954 tarihinde 6366 sayılı Kanun ile onaylanmıştır. Kanun, 19.03.1954 tarihli ve 8662 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmıştır. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8662.pdf> (Erişim Tarihi: 27.07.2023).

¹⁹ Gözübüyük, A. Şeref/Gölcüklü, Feyyaz. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi, Turhan Kitabevi, Ankara, 2013, s. 437.

²⁰ “*İleriki yılların taşralı mebusları, İstanbulluların ilk defa seçim gördüklerini, kendilerinin ise Tanzimat’ın başından beri seçim usulünü bildiklerini söyleyip kurumlanırken, hiç de haksız değillerdi.*” Tanör, Bülent. Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2021, s. 109.

Kanun-ı Esasi döneminde ise seçimle oluşturulmuş ilk Osmanlı Meclisi, Meclis-i Mebusan'dır²¹. Ancak Kanun-ı Esasi'de ne seçme ne de seçilme hakkı açıkça düzenlenmiştir. Anayasa'nın 65 ila 69 maddeleri arasında ise seçim ve temsile ilişkin ilkelere yer verilmiştir. Bu maddelerde yer alan düzenlemeler, her elli bin erkeğe bir mebus seçilmesine ilişkin düzenleme dışında, seçimlerin gizli oylamayla yapılması ve diğer mebus seçilme şartları ile ilgilidir. Bu konuların uygulanmasının kanunla düzenleneceği de hüküm altına alınmıştır. Bu doğrultuda kanun (Talimat-ı Muvakkate), bir hükümet bildirisi (Beyanname) ve mebusların vilayetlere dağılımını gösteren bir plan (Cetvel) hazırlanmıştır. Kanun-ı Esasi'de olmasa bile Kanun'da seçim iki dereceli olarak düzenlenmiştir ve seçimler genel oy ilkesine dayanmamaktadır.

II. Meşrutiyet döneminde ise İntihab-ı Mebusan Kanunu yürürlüğe girmiştir. Kanun seçmen olabilmek için birtakım şartlar öngörmektedir²². Buna göre birinci seçmen olabilmek için; medeni haklardan yoksun olmamak, 25 yaşını doldurmuş olmak, yabancı bir devletin vatandaşlığında yahut vatandaşlık iddiasında bulunmamak, bir yabancının hizmetinde bulunmamak, kanunen iflas etmiş olsa da itibarını tekrar kazanmış olmak, kısıtlanmış olsa da bu kararı kaldırılmış olmak, doğrudan doğruya devlete az çok vergi veriyor olmak gibi şartların yerine getirilmesi gerekmektedir. İkinci seçmen olabilmek için de bu koşullara ek olarak Osmanlı vatandaşı olmak şartı getirilmiştir²³. Dönemin çoğu anayasasında olduğu gibi oy hakkı yalnız şartları taşıyan erkeklere tanınmıştır. İntihab-ı Mebusan Kanunu'nda I. Meşrutiyet döneminden farklı olarak oy kullanmak için dine veya ırka dayalı herhangi bir kriter yer almadığından seçimlerde Müslümanlar ve gayrimüslimler bir arada seçme ve seçilme haklarından faydalanmışlardır. 1914 yılında yapılan seçimlerde seçme hakkı bakımından bir değişikliğe gidilmiştir. Buna göre görevde bulunan askeri personelin oy vermesi yasaklanmıştır. Emekli askerlerin ise oy kullanabilecekleri kabul edilmiştir²⁴.

1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu içinde bulunan olağanüstü şartlar ve 1876 Kanun-ı Esasi'nin yürürlükten kaldırılmamış olması nedeniyle kısa bir anayasadır²⁵. Anayasa'nın 1. maddesinde egemenliğin kayıtsız şartsız milletin olduğu hüküm altına alınmıştır. Tanör, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda egemenliğin monarktan alıp kayıtsız şartsız millete verilmesinin Osmanlı-Türk anayasacılık tarihinde keskin bir dönüm noktası olduğunu ve temsili demokrasinin benimsendiğini ifade etmektedir²⁶. 1921 Anayasası'nda seçme hakkı bakımından kısıtlı düzenlemeler yer almıştır²⁷. Bunlar, sadece Anayasa'nın 4. maddesindeki meclisin vilayetlerin halkı tarafından seçilmiş olan üyelerden oluşacağına ve 5. maddesindeki seçimlerin iki yılda bir gerçekleştirileceğine ilişkin hükümlerdir. Cumhuriyet ilan edilinceye kadar eski mevzuat büyük ölçüde uygulanmaya devam etmiştir²⁸. Söz konusu durum seçme hakkı için de büyük ölçüde geçerlidir²⁹. Vatandaş ve erkek olma şartının yanı sıra 1923'e kadar seçmen olabilme yaşı 25 olarak sürdürülmüştür. Sonrasında 1923 yılında yapılan değişiklikle seçmen olabilme yaşı 18'e düşürülmüştür. Seçme hakkı bağlamında yapılan önemli değişikliklerden birisi de 1876 Anayasası döneminde aranan az çok vergi veriyor olmak şartının 1923 yılında kaldırılmasıdır. Bu değişiklik, Türkiye'de genel oya geçiş için ilk önemli adım olarak

²¹ "1877 Seçimi, ilk Türk yasama meclisinin ortaya çıkışının yanı sıra, seçme ve seçilme hakkının Türkiye'de ilk kez kullanılması bakımından da, demokratikleşme süreci bağlamında büyük önem arz etmektedir." Güveyi, s. 50.

²² İntihab-ı Mebusan Kanunu, ilk kez 1908 yılında yapılan genel seçimlerde uygulanmıştır.

²³ Bilgili, Murat Saltuk/Aktaş, Hasan Emir. "Türkiye'nin Anayasal Dönemlerinde Seçme Hakkı", İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, S. 2, Y. 2023, s. 270.

²⁴ Bilgili/ Aktaş, s. 272.

²⁵ Döner, Ayhan. Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 2022, s. 50.

²⁶ Tanör, s. 255-257.

²⁷ Bilgili/Aktaş, s. 273.

²⁸ Meclisin ikinci dönem seçimlerinin yapılması kararı alındıktan sonra 3 Nisan 1923 tarihinde 320 sayılı İntihab-ı Mebusan Kanun-ı Muvakkatı yürürlüğe konmuştur.

²⁹ Güveyi, s. 51.

nitelendirilmektedir³⁰.

Cumhuriyetin ilanından hemen sonra İkinci Meclis devletin temel kuruluşunu ve toplumun ve bireylerin devlet karşısındaki hak ve hürriyetlerini belirleyecek yeni bir anayasa yapma konusunda harekete geçmiştir³¹. 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun ilk halinin 10. maddesinde 18 yaşını bitiren her erkek Türk vatandaşının milletvekili seçimine katılma hakkına sahip olduğu düzenlenmiştir. 5 Aralık 1934 tarihinde yapılan 2599 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunuyla kadınlara da seçme ve seçilme hakkı tanınmış ve seçmen olabilmek için yaş 22'ye yükseltilmiştir³². Belirtmek gerekir ki, 1924 Anayasası'nın 5. faslında Türklerin kamu hakları yer almaktadır ve bu hakların bir kısmının sahibi olarak "her Türk" veya "Türkler" gibi ifadeler kullanılmıştır³³. Anayasa'nın 88. maddesinde yer alan "Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibarıyla Türk ıtlak olur." şeklindeki düzenleme Türklük kavramının dinsel ve ırksal bir anlam taşımadığını, "coğrafi unsur" (Türkiye ahalisi) ve "hukuki unsur" (vatandaşlık bağı) anlamına gediğini ifade etmektedir³⁴. 1943 seçimlerinden önce kabul edilen 1942 tarih ve 4320 sayılı Mebus Seçimi Kanunu ile seçim ile ilgili hususlar bir kanunda toplanmıştır. İki dereceli seçim³⁵ ile yukarıda ifade edilen seçmen olma şartları korunmakla birlikte yeni seçim kanunu 8. maddesinde "silahaltında bulunan erat, jandarmalar, subaylar, polisler, askeri memur, askeri hakimler ve askeri mektep talebeleri birinci ve ikinci seçmen olamazlar" hükmüyle birtakım kimselerin seçmen olmalarını yasaklayan yeni bir kural getirmiştir³⁶.

1961 Anayasası da temsili demokrasi geleneğini devam ettirmiştir. Egemenliğin sahibi olan millet bu hakkını seçimler yoluyla kullanmaktadır. Anayasa'nın "Siyasi haklar ve ödevler" başlığını taşıyan 4. bölümünün 55. maddesinde vatandaşların, kanunda gösterilen şartlara uygun olarak seçme ve seçilme hakkına sahip olduğu düzenlenmiştir. Maddenin devamında demokratik seçim ilkelerine yer verilmiş ve seçimlerin tek dereceli olduğu vurgulanmıştır. 1961 Anayasası çift meclisli bir yasama organı getirmiştir. Anayasa'nın 71. maddesine göre, Millet Meclisi seçimlerinde seçmen olan her Türk, Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde de aynı şartlarda oy kullanır. Diğer siyasi haklarda olduğu gibi seçme hakkının öznesi de yalnız vatandaşlardır. Anayasa'nın 54. maddesinin 1. fıkrasında yer alan düzenlemeye göre, Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür. Bu düzenlemede 1924 Anayasası'na benzer şekilde din ya da ırk bağlamında bir vatandaşlık tanımı öngörülmemiş, "vatandaşlık bağı" gibi hukuki bir ilişki esas alınmıştır, dolayısıyla da subjektif millet anlayışına uygun çağdaş bir düzenleme yapılmıştır³⁷. Anayasa seçme ve seçilme hakkı ile seçimlerin genel ilkelerini belirlemiş, seçmen olabilmek şartları ve seçim sistemi gibi konuları kanunlarla yapılacak düzenlemelere bırakmıştır³⁸. 1961 yılında 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bugün de yürürlükte olan bu kanunun ilk haline göre, 21 yaşını doldurmuş her vatandaş iki meclis için de oy kullanabilmekteydi. Yine, 298 Sayılı Kanun'a göre, kamu hizmetinden

³⁰ Güveyi, s. 53.

³¹ Döner, s. 55.

³² Tanör, seçmen olma yaşının yükseltilmesine ilişkin bu değişikliği şöyle eleştirmiştir: "Yeni düzenlemelerde "kadın erkek her Türk" bu haklara sahip kılınmıştır. Ancak bu defa da kadınların siyasal rüste erkeklerden geç ulaştıklarına hükmedilmiş olacak ki, 1924 metninde oy kullanma yaşı 18 iken, kadınlara da bu hakkın tanınmasıyla birlikte çita, 22 yaşını bitirme koşuluna yükseltilmiştir." Tanör, s. 323-324.

³³ Gözler, Kemal. Türk Anayasa Hukuku, Ekin Yayınevi, Bursa, 2019, s. 91.

³⁴ Tanör, s. 309.

³⁵ 1946 tarih ve 4918 sayılı Milletvekilleri Seçim Kanunu ile iki dereceli seçim usulü terk edilerek tek dereceli usul benimsenmiştir. Bu Kanun'da gizli oy ve açık sayım ilkeleri, seçimlerin hukuki güvence altında gerçekleştirilmesi ve Yüksek Seçim Kurulu'nun (YSK) kurulması gibi yeni hükümler yer almıştır. Ayrıca belirtmek gerekir ki, Türkiye'de 1946 yılında Demokrat Parti'nin kurulmasıyla ve aynı yıl içerisinde yapılan seçimlerle çok partili hayata geçilmiştir.

³⁶ Bilgili/Aktaş, s. 275.

³⁷ Tanör, Bülent/Yüzbaşıoğlu, Necmi. 1982 Anayasası'na göre Türk Anayasa Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul, 2019, s. 200.

³⁸ Tanör, s. 385.

yasaklılar ve kısıtlılar seçmen olamamaktaydı. Ayrıca silah altındaki erat ve askeri öğrenciler oy kullanamamaktaydı.

2. 1982 Anayasası Dönemi

1982 Anayasası'nın ilk halinin 67. maddesinin 3. fıkrasında 21 yaşını dolduran her Türk vatandaşının seçme ve halkoymasına katılma haklarına sahip olduğu düzenlenmiştir. Aynı maddenin 4. fıkrasında bu hakların kullanılması kanunla düzenlenir denildikten sonra son fıkrasında ise silah altında bulunan er ve erbaşlarla, askeri öğrencilerin, ceza ve tevkif evlerinde bulunan tutukluların ve hükümlülerin oy kullanamayacağı belirtilmiştir. Anayasa'nın 66. maddesi "Türk vatandaşlığı" başlığı altında 1961 Anayasası'na paralel şekilde "Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür." diyerek vatandaşlık kavramını hukuki bir ilişki olarak tanımlamıştır³⁹. Gören'in ifade ettiği gibi, bireyin devlet içindeki bir vatandaş olarak hakları, yani "vatandaş hakları" devlet üstü haklar olmayıp, doğaları gereği, vatandaşın sadece devlet içinde kullanabileceği haklarıdır⁴⁰.

1987 yılında Anayasa'nın 67. maddesinin 3. fıkrasında yapılan değişiklik ile⁴¹ seçme ve halkoymasına katılma hakkına sahip olma yaşı önce 20'ye daha sonra 1995 yılında yapılan Anayasa değişikliği⁴² ile de 18'e indirilmiştir. Her ne kadar genel oy bakımından ideal olan herkesin oy kullanması olsa da genel oya getirilen haklı ve makul sınırlamalardan biri de yaştır ve siyasal haklarda aranan yaş sınırı belli ruhsal olgunluk ve sorumluluk düzeyi için önemlidir⁴³. Yaş şartı ülkelere göre değişmekle birlikte genellikle medeni rüşt yaşına uygun olarak 18 yaşın kabul edildiği görülmektedir.

1995 yılında Anayasa'nın 67. maddesinin 2. fıkrasında yapılan değişiklik çalışmamızın konusu bakımından önem teşkil etmektedir. Aşağıda ayrıntılı olarak değineceğimiz bu değişiklikle "Seçimler ve halkoyması serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre, yargı yönetim ve denetimi altında yapılır." cümlesinden sonra "Ancak, yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının oy hakkını kullanabilmeleri amacıyla kanun, uygulanabilir tedbirleri belirler." cümlesi eklenmiştir. Ayrıca 1995 yılında 67. maddenin 5. fıkrasında yapılan değişiklik ile tutuklulara da seçme hakkı tanınmıştır⁴⁴. 2001 yılında yapılan anayasa değişiklikleri ile de 67. maddenin 5. fıkrasına "askeri

³⁹ 1982 Anayasası'nın 66. maddesinin 3. fıkrasına göre, "Vatandaşlık, kanunun gösterdiği şartlarla kazanılır ve ancak kanunda belirtilen hallerde kaybedilir." Türk hukukunda bu konudaki düzenlemeler 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda yer almaktadır. Söz konusu Kanun'un 7. maddesine göre, "(1) Türkiye içinde veya dışında Türk vatandaşı ana veya babadan evlilik birliği içinde doğan çocuk Türk vatandaşıdır. (2) Türk vatandaşı ana ve yabancı babadan evlilik birliği dışında doğan çocuk Türk vatandaşıdır. (3) Türk vatandaşı baba ve yabancı anadan evlilik birliği dışında doğan çocuk ise soy bağı kurulmasını sağlayan usul ve esasların yerine getirilmesi halinde Türk vatandaşlığını kazanır." Vatandaşlığın sonradan kazanılması ise 5901 Sayılı Kanun'un 9 vd. maddelerinde düzenlenmiştir. Buna göre, "Sonradan kazanılan Türk vatandaşlığı, yetkili makam kararı veya evlat edinilme ya da seçme hakkının kullanılması ile gerçekleşir." 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu, RG. 27256, T. 12.06.2009.

⁴⁰ Gören, Zafer. "Aktif Statü Hakları", Cevdet Yavuz'a Armağan s. 3307. Günümüzde bazı devletlerin yerel seçimlerde yabancılara da seçme hakkı verdikleri görülmekle birlikte, devletler ülkenin genel yönetimine ilişkin seçimlerde ise vatandaş olma şartını aramaktadırlar. Döner, s. 240.

⁴¹ 7.11.1982 Tarih ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 67, 75, 175 inci Maddelerinin Değiştirilmesi ve Geçici 4 üncü Maddesinin Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun, RG. 19464, T. 18.05.1987.

⁴² 7.11.1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Başlangıç Metni ve Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun, RG. 22355, T. 26.07.1995.

⁴³ Sezer, s. 987-988.

⁴⁴ Anayasasının 67. maddesinin 5. fıkrası şöyle değiştirilmiştir: "Silah altında bulunan er ve erbaşlar ile askeri öğrenciler, ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlüler oy kullanamazlar. Ceza infaz kurumları ve tutukevlerinde bulunan tutukluların seçme haklarını kullanmalarında, oyların sayım ve dökümünde seçim emniyeti açısından alınması gerekli tedbirler Yüksek Seçim Kurulu tarafından tespit edilir ve görevli hâkimin yerinde yönetim ve denetimi altında yapılır." 1995 yılında yapılan anayasa değişikliklerinden sadece çalışmamıza ilişkin olarak seçme

öğrenciler” ibaresinden sonra gelmek üzere “taksirli suçlardan hüküm giyenler hariç” ibaresi eklenmiş ve “bulunan tutukluların seçme haklarını kullanmalarında” ibaresi “oy kullanılması ve” şeklinde değiştirilmiştir⁴⁵. Anayasa’nın bu maddesine göre, taksirli suçlar hariç infaz kurumlarında bulunan hükümlüler oy kullanamamakta, tutuklular ise kullanabilmektedir. Tutuklulara yönelik bu istisnanın nedeni, masumiyet karinesi ve genel oy ilkesine uyumu sağlamak olsa da doktrinde AİHM kararları da emsal gösterilerek salt mahkûm olmanın, oy hakkından yoksunluğu gerektirmemesi, meşru bir amaç bulunması ve bu amaca yönelik sınırlamanın da orantılı olması gerekliliğine dair düşünceler ortaya konulmuştur⁴⁶.

II. Yurt Dışında Yaşayan Vatandaşların Seçme Hakkı

A. Genel Olarak

Kişi ile devlet arasındaki hukuki ve siyasi bağ olarak tanımlanan vatandaşlık, esas itibariyle zamana ve mekâna göre değişen ve sürekli gelişen oldukça dinamik bir kavramdır⁴⁷. Vatandaşlık bir siyasi topluluğa üye olmayı ifade ettiğinden hukuk öznesi olarak vatandaşlığın çerçevesini haklar, sorumluluklar, katılım ve kimlik ve bunlar arasındaki karşılıklı ilişkiler oluşturur⁴⁸. Anayasacılık hareketi tarihi boyunca vatandaşlık, anayasalarda hukuki bir statü, siyasi kimlik, hak öznesi, sosyal ve kültürel kimlik ve demokratik karar alma mekanizmalarına katılım yönleriyle düzenlenmiştir⁴⁹.

Günümüzde geleneksel vatandaşlık anlayışından farklı olarak “ulusüstü” ve “ulusötesi” vatandaşlık türlerinden söz edilmektedir. Bu kapsamda Avrupa Birliği (AB) vatandaşlığı, üye devlet vatandaşlığı yanında ikinci bir vatandaşlık teşkil etmeyen ulusüstü vatandaşlığa tek örnek iken; temelinde parayla satın alınan ya da mülkiyete dayalı olarak kazanılan ve küreselleşme ile birlikte farklı isimlerle ifade edilen ulusötesi vatandaşlık türleri söz konusudur⁵⁰.

Demokratik ve özgürlükçü toplumlarda vatandaş denildiğinde devlete karşı sorumluluklarının yanı sıra, devlet karşısında hak ve özgürlüklere ve devletin dokunamayacağı özerk alanlara sahip bireyler akla gelmektedir⁵¹. Georg Jellinek tarafından yapılan tasnife göre söz konusu hak ve özgürlüklerden, aktif statü, bireyin özgürlüğünü devlet içinde ve devlet için kullandığı durumdur ve vatandaşlık hakları ile biçimlenir ve güvence altına alınır⁵².

---

hakkı ile ilgili değişiklikler ele alınmıştır.

⁴⁵ 4709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun, RG. 24556, T. 17.10.2001. 1982 Anayasası’nın 67. maddesinin 5. fıkrası şöyledir: “Silah altında bulunan er ve erbaşlar ile askeri öğrenciler, taksirli suçlardan hüküm giyenler hariç ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlüler oy kullanamazlar. Ceza infaz kurumları ve tutuk evlerinde oy kullanılması ve oyların sayım ve dökümünde seçim emniyeti açısından alınması gerekli tedbirler Yüksek Seçim Kurulu tarafından tespit edilir ve görevli hakim in yerinde yönetim ve denetimi altında yapılır.”

⁴⁶ Arslan, Çetin/Kayanççek, Murat. “Hükümlü ve Tutukluların Oy Kullanma Hakkı (AY m.67/5)”, s. 1-2. [Hukumlu-ve-Tutuklularin-Oy-Kullanma-Hakki-AY-m-67 5.pdf](https://www.cetinar.com.tr/Hukumlu-ve-Tutuklularin-Oy-Kullanma-Hakki-AY-m-67-5.pdf) (cetinar.com.tr) (Erişim Tarihi: 21.09.2023); Şirin, Tolga. “İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’ne Göre Serbest Seçim Hakkı”, MÜHF – HAD, C. 17, S. 1-2, s. 330 vd.

⁴⁷ Töre, Nazlı. “Değişen Dünya’da Vatandaşlık”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, C. 5, S. 10, Y. 2017, s. 554.

⁴⁸ Korkut, Levent. “Siyasi Kimlik Olarak Vatandaşlık: Türkiye’de ve Dünya Devletlerinde Anayasal Vatandaşlık Tanımları”, İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. 1, S. 2, Y. 2014, s. 6.

⁴⁹ Korkut, s. 9.

⁵⁰ “... Bunlar arasında; kazanılmış vatandaşlık, geniş kapsamlı vatandaşlık, paydaş vatandaşlık, ikamete dayalı ve yaslanmış vatandaşlık gibi türler görülür.” ÖZKAN, Işıl. “Yeni Vatandaşlık Türleri: Çağdaş Bir Tipoloji mi?”, D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN’a Armağan, C. 21, Özel S., Y. 2019, s. 2207.

⁵¹ Erdem, Fazıl Hüsnü. “Anayasal Vatandaşlık ve Yeni Anayasa”, Liberal Düşünce, S. 66, Y. 17, Bahar 2012, s. 50.

⁵² Bu haklarla anayasalarda bireye, seçmen ya da temsilci olma, kamu hizmetlerine girme, dilekçe hakkı garanti edilmektedir. Gören, s. 3304.

1789 Fransız İhtilali'nden sonraki süreçte millet egemenliği düşüncesiyle birlikte "millete ait egemenlik hakkı ancak temsil yoluyla kullanılabilir" ilkesinin tüm batı dünyasında benimsenmesiyle seçim bir görev olarak görülmeye başlanmıştır⁵³. Dolayısıyla seçme hakkı, milli iradenin açıklanmasıyla diğer bir ifadeyle egemenliğin kullanımıyla ilgili siyasi bir hak olduğundan devletler tarafından genellikle vatandaş olanlara tanınmaktadır⁵⁴. Demokratik seçimin ilkelerinden biri olan genel oy ilkesi herkesin kayıtsız şartsız seçme hakkına sahip olması anlamına gelmemektedir. Bu bağlamda rasyonel bir temele dayanmak ve ayrımcılık taşımamak kaydıyla seçme hakkına bazı sınırlamalar getirilebilir. Bu sınırlamalardan biri de vatandaşlıktır⁵⁵. Bu doğrultuda AİHS'nin 14. maddesi yabancıların siyasi faaliyetlerine yönelik sınırlamaları ayrımcılık yasağı kapsamında saymamakta, meşru görmektedir.

BM İnsan Hakları Komitesi'nin 25 no'lu Genel Yorumu'nun 4. paragrafında da konu ile ilgili olarak vatandaşların katılma, oy kullanma ve seçilme haklarından faydalanabilmesinin kanuni olarak belirlenmiş, objektif ve makul olan sebepler dışındaki sebeplerden ötürü askıya alınamayacağı veya kısıtlanamayacağı ifade edilmiştir. Bu durumlara örnek olarak da zihinsel yetersizlik, oy kullanma veya kamu hizmetine girme hakkının kısıtlanması gibi nedenler gösterilmiştir⁵⁶.

Günümüzde kural olarak yabancıların siyasi haklara sahip olamayacağı kabul edilmekle birlikte, özellikle göçmen kabul ederek ülkesinin nüfusunu artırma amacıyla olan devletler yabancılarla bazı koşullar altında seçme hakkı tanımışlardır⁵⁷. Bu bağlamda seçme hakkının yalnızca vatandaşlara tanınması milli egemenlik anlayışına uygun düşse de İskandinav ülkelerinde ve AB devletlerinde giderek gelişen eğilim, ülkede belirli bir süre yaşayan yabancılarla da seçme ve seçilme hakkının tanınması yönündedir⁵⁸. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nda yerel yönetimlerle ilgili seçimlerde yabancıların da oy kullanmalarına olanak sağlanmasına ilişkin hükümler mevcuttur⁵⁹. Avrupa Konseyi bünyesinde yer alan Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi tarafından hazırlanan konuya ilişkin bir diğer Sözleşme de Yabancıların Yerel Düzeyde Kamu Hayatına Katılma Sözleşmesi'dir⁶⁰. Sözleşmenin temelini, yerleşik yabancıların yerel düzeyde kamu hayatına katılımını sağlayan hükümler oluşturmaktadır⁶¹.

⁵³ Anayurt, s. 528. Millet soyut bir varlık olduğu için, millet adına temsilcileri seçmek, seçmenler için bir görevdir. Oy kullanmanın bir hak olduğu görüşü ise halk egemenliğine dayanır. Bu görüşe göre, seçme hakkının kullanılması ihtiyaridir, zorunluluk değildir. Oysa 1982 Anayasası'yla, seçme, anayasal bir hak olarak kabul edilmesine karşın, oy vermek, zorunlu bir görev olarak benimsenmiştir. Kanadoğlu, Korkut/ Duygun, Ahmet Mert. Anayasa Hukukunun Genel Esasları, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2020, s. 97.

⁵⁴ Döner, Ayhan. Anayasa Hukuku (Genel Esaslar), Doğu Ciltevi Yayınevi, Erzincan, 2022, s. 258.

⁵⁵ Yaş, vatandaşlık, mahkûmiyet, ehliyetsizlik gibi. Anayurt, s. 555.

⁵⁶ BM İnsan Hakları Komitesi Genel Yorum No. 25: Kamu Yönetimine Katılma, Oy Kullanma ve Seçilme Hakkı, 1996. <https://insanhaklariizleme.org> (Erişim Tarihi: 22.09.2023).

⁵⁷ Öztürk, Necla. "Yabancıların Yerel Seçimlerde Oy Kullanma Hakkı", MHB, C. 33, S. 1, s. 127.

⁵⁸ 1992 Maastricht Anlaşması'nın 8. maddesi AB üyesi devletlerin vatandaşlarının belediye ve Avrupa seçimlerinde oy kullanma ve aday olma hakkını tanımaktadır. Fransa Anayasa Konseyi, bu düzenlemeyi Anayasa'ya aykırı bulmuş ve Antlaşma'da düzenlenen yöntem ve karşılıklılık ilkesine bağlı olarak belediye seçimlerinde oy kullanma ve aday olma hakkının yalnızca Fransa'da ikamet eden vatandaşlara tanınabileceğini belirtmiştir. Anayurt, s. 559.

⁵⁹ Aliefendioğlu, s. 79. Şart, 15.10.1985 tarihinde imzaya açılmış ve 01.09.1988 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nı 21 Kasım 1988 tarihinde imzalamıştır. Şart'ın Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair 05.05.1991 tarih ve 3723 sayılı Kanun, 21.05.1991 tarih ve 20877 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Onay belgeleri 09.12.1992 tarihinde tevdi edilmiş ve Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, Türkiye bakımından 01.04.1993 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Belirtmek gerekir ki, Türkiye tarafından şartın tamamı değil, belirli maddeleri onaylanmıştır.

⁶⁰ Sözleşme, 05.02.1992 tarihinde Fransa'nın Strazburg şehrinde Avrupa Konseyi'ne üye olan ve olmayan devletler için imzaya açılmış, 01.05.1997 tarihinde, dört devlet onayı koşulunun gerçekleşmesiyle yürürlüğe girmiştir.

⁶¹ Öztürk, Necla. "Avrupa Konseyi Yabancıların Yerel Düzeyde Kamu Hayatına Katılması Sözleşmesi Çerçevesinde Danışma Kurulları Oluşturulması: Alanya Yabancılar Meclisi", Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, C. 13, S. 25, Y. 2013, s. 224.

Bazı Avrupa ve AB ülkeleri, yabancılara yerel seçimlerde seçme hakkını birtakım şartlara bağlı olarak tanımaktadırlar. Bunlar, ikamet süresi, kayıt veya başvuru, özel bir ikamet türü ya da karşılıklılık olabilmektedir⁶². AIHM, 2005 yılında verdiği bir kararında potansiyel seçmen ile ilgili bölge arasında yeterince güçlü bir bağ fikrine atıfta bulunmuştur. Fransa anakarası vatandaşı olan ve Nouméa’da yaşayan bir vatandaş, bölgede en az on yıldır ikamet etmekte olduğunu kanıtlayamadığı gerekçesiyle Yeni Kaledonya Kongresi seçimlerinde oy kullanma hakkından faydalandırılmamıştır. Mahkeme, ikamet süresine ilişkin sınırların, seçimlerin “ilgili” nüfusun iradesini yansıtmasının ve seçim sonuçlarının, bölgeye yakın zamanda gelen ve bölgeyle güçlü bağları bulunmayan kişilerin yoğun oy kullanımlarından etkilenmemesinin sağlanması endişesine yönelik olarak belirlediği, ikamet kriterinin haklı gerekçelere dayandığı ve meşru bir amacının bulunduğu kanaatine varmıştır⁶³.

Öztürk’ün de belirttiği gibi, yabancılara özellikle yerel seçimlerde seçme hakkının verilmemesi yabancılara yoğun olarak yaşadığı bölgeler bakımından, onların yönetildikleri fakat yönetime katılmadıkları şeklinde bir sonuca yol açması nedeniyle, adil olmadığı ve insan hakları ile bağdaşmadığı gibi sonucun ortaya çıkmasına neden olabilir⁶⁴. Ancak yabancılara seçme hakkı tanımayı düşünen bir ülkenin sistemini çok iyi kurması gerekmektedir. Bu bağlamda yabancılara seçmen olma şartlarının açıkça belirlenmesi önemlidir.

Yurt dışında oy kullanma hakkına ilişkin devletlerin⁶⁵ uygulamalarına bakıldığında bazı devletlerin ülkelerinde ikamet etmeyen tüm vatandaşlarına sınırsız oy hakkı tanırken, bazılarının ise yurtdışından oy kullanım hakkına, yurtdışında yaşama süresine bağlı bir kısıtlama getirdiği görülmektedir⁶⁶. Yurt dışında yaşayan vatandaşların oy verme yöntemleri de ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Devletlerin bir kısmı seçmenine sadece sandıkta oy kullanma imkânı sunarken, bir kısmı ise bu hakkı sadece mektupla oy verme ile sınırlandırmaktadır. Bununla birlikte yurt dışı seçmenine birden fazla oy kullanma yöntemini sunan devletler de bulunmaktadır. Bu yöntemler sandıkta, posta yoluyla ve vekâleten oy kullandırma ile elektronik oylama yöntemleri olarak bilinmektedir⁶⁷. Devletlerin, yurt dışında kullanılan oyları değerlendirme biçimlerinde de farklı uygulamalar söz konusudur. Buna göre, bazı devletlerde yurtdışı seçmenlerin oyları son ikamet yerlerinin seçim bölgesindeki oylara eklenirken, bazı devletler yurtdışında ikamet eden vatandaşları için özel seçim bölgeleri oluşturmakta ve yurtdışında kullanılan oylar, her bir partinin nispi temsil sistemi içinde kazandığı toplam oya eklenmektedir⁶⁸. Yurt dışında yaşayan vatandaşlarına seçme hakkı tanıma konusunda bazı özellikleri nedeniyle ön plan çıkan iki devletin uygulamasına bakmakta yarar vardır. Bu

⁶² Öztürk, “Yabancıların Yerel Seçimlerde Oy Kullanma Hakkı”, s. 145.

⁶³ AIHM, PY v. Fransa, Başvuru No. 66289/01, T. 06.06.2005. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Ek 1 No.lu Protokol’ün 3. Maddesi Rehberi Serbest Seçim Hakkı, 30.08.2020. [Case-law guide on Article 3 of Protocol No. 1 \(Turkish\) \(coe.int\)](https://www.coe.int/turkey/Case-law-guide-on-Article-3-of-Protocol-No.-1-(Turkish)-(coe.int)) (Erişim Tarihi: 22.09.2023).

⁶⁴ Yabancı kaynaklarda kullanılan “resident aliens” yani “yerleşik yabancı” kavramın Türk yabancılar hukukuna dâhil edilmesinin yararlı olacağı görüşü için Öztürk, “Yabancıların Yerel Seçimlerde Oy Kullanma Hakkı”, s. 163-164.

⁶⁵ Kanada, Birinci Dünya Savaşı sürecinde askeri ve diplomatik personel olarak Kanada toprakları dışında görev yapan vatandaşlarına oy kullanma hakkını tanıyan ilk devlettir. Hayward, Mark. “Voting Abroad: Cultural Diversity and Democratic Institutions in a Global Era”, Communication Studies Faculty Publications. 14. 2009, s. 2. https://scholars.wlu.ca/coms_faculty/14 (Erişim Tarihi: 19.10.2023).

⁶⁶ Güneş, Mehmet. “Küresel Siyasette Demokratik Katılım Örneği Olarak: Yurt Dışındaki Vatandaşların Siyasal Katılımı”, Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi IV, 11-12 Mayıs 2017, Malatya, s. 451. <https://www.academia.edu/39641640> (Erişim Tarihi: 12.10.2023).

⁶⁷ Gündoğmuş, Bekir. “Yurt Dışı Türklerin Siyasal Katılımında Yurt Dışı Seçim Çevresi: Niçin ve Nasıl?”, F.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi C. 31, S. 2, Y. 2021, s. 770.

⁶⁸ Hatta bazı ülkeler vatandaşlarına sadece yurtdışında oy kullanma hakkı sağlamakla kalmayıp, ülkenin yasama organlarını temsil hakkı da verebilmektedir. Ülkelerin bir kısmı ise yurt dışı seçim bölgesi oluşturarak seçilme hakkını tanımaktadırlar. (Hırvatistan, Fransa, İtalya, Portekiz, Cezayir, Mozambik, Kolombiya, Ekvator, Tunus, Makedonya, Dominik Cumhuriyeti, Romanya gibi) Güneş, s. 452.

devletlerden biri yurt dışında yaşayan vatandaşlarına temsil hakkı veren ilk devletlerden biri olması nedeniyle Fransa, diğeri de Avrupa tarihinde en çok göç veren devletlerden biri olan ve dönem dönem artarak devam eden göçler nedeniyle yurt dışında büyük bir diaspora nüfusuna sahip olan İtalya'dır⁶⁹.

Fransa, 2004 yılında yapılan kanuni düzenlemeyle "Yurt Dışında Yaşayan Fransızlar Meclisi" kurulmuştur. 2008 yılında yapılan anayasa değişikliği ile de yurt dışında yaşayan Fransızların Ulusal Meclis'te ve Senato'da temsil edilmesi düzenlenmiştir⁷⁰. Yurt dışında yaşayan Fransızlar yurt içinde oy kullanma yöntemi neyse ona uygun olarak ve çoğu yerde Fransız Konsolosluklarında oylarını kullanmaktadırlar. Seçimler doğrudan ya da elektronik olarak Fransız elçiliklerinde ve Konsolosluklarda yapılmaktadır. İnternet üzerinden oy kullanma imkanının getirilmesi teşvik edici olsa da, yurt dışından seçimlere katılımın düşük olduğu gözlemlenmektedir. Buna rağmen Fransa, diaspora temsil sistemine uygulayan ve bu sistemi güçlendirmeyi hedefleyen sınırlı sayıda ülkenin başında gelmektedir⁷¹.

İtalya'nın yurt dışında yaklaşık 5,3 milyon vatandaşı bulunmaktadır⁷². İtalya Parlamentosu, Temsilciler Meclisi ve Senato'dan oluşmaktadır. Parlamento seçimlerinde yurt dışında yaşayan İtalyanlar da oy kullanabilmekte ve yurt dışı oyları tek bir seçim bölgesi sayılmaktadır⁷³. İtalya Yabancı Seçim Bölgesi, toplam 12 milletvekili ve 6 senatör hakkına sahiptir. İtalya'da yurt dışı seçmenleri için 4 adet yurt dışı seçim çevresi öngörülmektedir. Yurt dışında yaşayan İtalyan vatandaşları yaygın olarak mektupla oy kullanma yöntemini tercih etmekte iseler de herhangi bir diplomatik temsilciliğin olmadığı yerlerde oy kullanmak isteyen vatandaşların seyahat giderlerinin yüzde yetmiş beşinin karşılanması da zorunludur⁷⁴. Ancak İtalya'da da yurt dışı seçmenlerin seçimlere katılımı beklenen düzeyde değildir.

B. AİHM'nin Yaklaşımı

AİHS'ne Ek 1 Numaralı Protokol'ün serbest seçim hakkına ilişkin 3. maddesi ilk kez AİHM tarafından Mathieu-Mohin ve Clerfayt v. Belçika başvurusunda⁷⁵ değerlendirilmiştir. AİHM, kararında

⁶⁹ Diaspora (Yurt Dışı) Seçim Bölgesine İlişkin Dünya Örnekleri ve Karşılaştırmalı Analizi Projesi, s. 65.

⁷⁰ "Ulusal Meclisin; 556'sı anayurt (metropolitan) Fransa'dan, 10'u deniz aşırı bölgelerden ve 11'i yurt dışında yaşayan Fransızlar tarafından seçilen 577 üyesi bulunmaktadır. Meclis üyelerinin görev süresi 5 yıldır. Yurt dışında yaşayan Fransızlara 11 üyelik bir kotanın ayrılması 2008 yılında yapılan Anayasa değişikliğinin getirdiği bir yeniliktir." Ocaklı, Fatih Çağrı/ Palabıyık, Hakan/ Solak, Mehmet/ Atlay, Ayşen/ Selver, Mert Can. Fransa Ulusal Meclisinde Yasama, Denetim ve Bütçe Süreçleri, TBMM Araştırma Hizmeti Başkanlığı, Aralık 2019, s. 5. <https://www5.tbmm.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 12.10.2023).

⁷¹ "Diaspora (Yurt Dışı) Seçim Bölgesine İlişkin Dünya Örnekleri ve Karşılaştırmalı Analizi Projesi", Yürütücü: Necati Anaz, Araştırmacılar: Mehmet Köse, Zahide Erdoğan, Proje No. 116K028, TÜBİTAK SOBAG, Ankara 2017, s. 45. <https://search.trdizin.gov.tr/tr> (Erişim Tarihi: 12.10.2023). 1958 Fransa Anayasası'nın 24. maddesinin son fıkrası şöyledir: "Yurtdışında yaşayan Fransız vatandaşları Ulusal Meclis ve Senato'da temsil edilirler." https://www.constituteproject.org/constitution/France_2008 (Erişim Tarihi: 29.02.2024).

⁷² Fransa'nın ise yurt dışında yaşayan yaklaşık 2,5 milyon vatandaşı vardır. Gündoğmuş, s. 773-774.

⁷³ 1947 İtalya Anayasası'nın 48. maddesinin 3. fıkrası şöyledir: "Kanun, yurtdışında ikamet eden vatandaşların seçme haklarını kullanmaları için gerekli şartları ve yöntemleri belirler ve bu hakkın etkili olmasını garanti eder. Parlamento Meclisleri seçimleri için yurtdışındaki İtalyanlardan oluşan bir seçim bölgesi kurulur; bu seçim bölgesinin sandalye sayısı kanunla belirlenen kriterlere göre anayasal bir hükümlerle belirlenir." https://www.constituteproject.org/constitution/Italy_2020 (Erişim Tarihi: 29.02.2024).

⁷⁴ Yurt dışında yaşayan İtalya vatandaşları sadece referandum ve genel seçimlerde oy kullanabilmekte, yerel ve bölgesel seçimlerde oy kullanamamaktadır. Diaspora (Yurt Dışı) Seçim Bölgesine İlişkin Dünya Örnekleri ve Karşılaştırmalı Analizi Projesi, s. 66.

⁷⁵ AİHM, Mathieu Mohin ve Clerfayt v. Belçika, Başvuru no. 9267/81, T. 02.03.1987. AİHM, bu başvuru ile ilgili verdiği kararda ayrıca yasama organının ülkeden ülkeye farklılık gösterdiğini, çünkü yasama organının teşkili ve işleyişinin her ülkede farklı olduğunu ifade etmiş ve bunu da ülkelerin farklı tarihsel yaşayışlarına ve kültürel farklılıklarına dayandırarak açıklamıştır. Yardımcı, Gizem. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Perspektifiyle Serbest Seçim Hakkı, İnsan Hakları Okulu Çalışma Metinleri No. 22, Ankara, 2020, s. 3-4. <http://www.insanhaklariokulu.org/calisma-metinleri/> (Erişim Tarihi: 17.08.2023).

Ek 1 Numaralı Protokol'ün 3. maddesinde yer alan “halkın⁷⁶ kanaatinin özgürce açıklanmasını sağlayacak koşullar içinde” deyimini ifade hürriyetinin yanında, aslında tüm vatandaşların seçme ve seçilme haklarını kullanırken “eşit muamele görme” ilkesini de içerdiğini vurgulamıştır⁷⁷. Bu kapsamda başka bir başvuruda ise AİHM, başvuranın 2001 yılında yapılan seçimlerde seçmen listelerinde Kıbrıslı Türklere yer verilmemesi nedeniyle oy kullanamamasına ilişkin davada Ek 1 Numaralı Protokol'ün 3. maddesi ile bağlantılı olarak AİHS'nin ayrımcılık yasağını düzenleyen 14. maddesinin ihlal edildiğini tespit etmiştir⁷⁸. AİHM, kararında her ne kadar devletlerin milletvekili seçimlerine ilişkin kural koyma konusunda oldukça geniş takdir hakkına sahip olsalar da, söz konusu kuralların makul ve nesnel biçimde gerekçelendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir⁷⁹.

AİHM, yurtdışında yaşayan vatandaşların oy kullanma hakkı ile ilgili olarak verdiği bir diğer kararında ise ikamet ettikleri ülkede yaşayan Yunan vatandaşlarına 2007 yılında Yunanistan'da yapılan milletvekili seçimlerinde oy kullanmalarına imkân sağlanmamasını Ek 1 Numaralı Protokol'ün 3. maddesini ihlal etmediği kanaatine varmıştır. AİHM, kararda gerek uluslararası gerekse bölgesel hukukun taraf devletlerin yurtdışında yaşayan vatandaşlarının oy kullanma haklarına ilişkin düzenleme yapmalarını gerektirecek bir yükümlülük getirmediği sonucuna varmıştır⁸⁰. Başka ancak konu yönünden benzer bir davada da AİHM, seçimlerin düzenlenmesi konusunda taraf devletlere bırakılması gereken takdir alanını dikkate almıştır ve seçim kurallarının serbest seçim hakkını kısıtlamada aşırıya gitmediğine yönelik karar vermiştir⁸¹.

AİHM kararları incelendiğinde, seçme hakkı söz konusu olduğunda devletlerin negatif yükümlülükler bağlamında siyasal haklarda genel olarak müdahale ve dolayısıyla ihlâlden kaçınma ile saygı gösterme yükümlülüğünün yanında serbest seçimlerin gerçekleşmesinin sağlanması için tedbir alma, uygulama ve koruma gibi pozitif yükümlülüklerinin de olduğu açıktır⁸².

Mahkeme'nin Mathieu-Mohin ve Clerfayt v. Belçika kararında da belirttiği üzere, bireye tanınan seçme ve seçilme hakkının kullanımı devletlerin takdir alanı içinde yaş, ikametgâh, ceza mahkûmiyetinden dolayı kısıtlılık gibi bazı sınırlamalara konu olabilecektir. Ancak burada önemli olan bu sınırlamaları getiren düzenlemelerin söz konusu hakkın kullanılmasını etkin kılacak şekilde hakkın özüne dokunmamasıdır. Ayrıca devletin takdir alanında olsa da Mahkeme'nin denetiminde olan bu sınırlamalar makul, amaçla orantılı ve meşru amaca yönelik olmalıdır⁸³.

AİHM, bir ülkede yaşayan ancak farklı bir ülkenin vatandaşı olan kişilerin seçme hakkı konusuna esnek yaklaşmış ve bu kişilerin seçme hakkına imkân tanınmamasını Sözleşme'ye aykırı görmemiştir⁸⁴. Mahkeme, seçme hakkına ilişkin getirilen ikamet ya da mukim olma şartına dayalı sınırlamalarla ilgili olarak yapılan birçok başvuruyu dayanaktan yoksun olma nedeniyle kabul edilemez bulmuş ve sonraki başvurularda da ikamet şartının AİHS'e Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesine uygun olduğu kanısına varmıştır. Şöyle ki, ülkesi dışında yaşayan vatandaşların ülkelerinin günlük sorunlarıyla daha az doğrudan veya daha az sürekli ilgili oldukları ve bu hususlarda daha az bilgi sahibi oldukları yönündeki

⁷⁶ Koçak, maddede yer alan “halk” kavramının yeterince açık olmadığı kanaatinde olmakla birlikte, Avrupa'nın bilinen demokrasi çizgisi içinde halk teriminden, bir devletin kendi “vatandaşları” anlaşılması gerektiğini ifade etmiştir. Koçak, Mustafa. “Seçim Sistemleri ve Demokrasi Karşılaştırmalı Analiz: İHAM ve AB Ölçütleri, Anayasa Yargısı C. 23, Y. 2006, s. 127.

⁷⁷ Yüksel, s. 84.

⁷⁸ AİHM, Aziz v. Kıbrıs, Başvuru no. 69949/01, T. 22.06.2004.

⁷⁹ [FS Free elections TUR \(coe.int\)](#) (Erişim Tarihi: 08.08.2023).

⁸⁰ AİHM, Sitaropoulos ve Giakoumopoulos v. Yunanistan, Başvuru no. 42202/07, T. 15.03.2012.

⁸¹ Shindler v. Birleşik Krallık, Başvuru no. 19840/09, T. 07.05.2013.

⁸² Sezer, s. 986.

⁸³ Gözübüyük/Gölcüklü, s. 439. Mathieu-Mohin ve Clerfayt v. Belçika, prg. 52.

⁸⁴ Şirin, s. 328.

varsayım, milletvekili seçimlerinde aday olanların seçimle ilgili konuları yurt dışında yaşayan ve ayrıca adayların seçiminde veya parti programlarının hazırlanmasında daha az etkiye sahip olacak olan vatandaşlara o kadar kolaylıkla anlatamayacakları gerçeği, milletvekili seçimlerinde oy kullanma hakkı ile bu şekilde seçilmiş siyasi organların eylemlerinden doğrudan etkilenme arasındaki yakın ilişki ve son olarak yurt dışında yaşayan vatandaşların, esasen ve öncelikle ülkede yaşayan kişileri etkileyen konularla ilgili seçimlerdeki etkisinin sınırlandırılması hususunda yasama organının meşru endişesi gerekçeleriyle yurt dışında yaşayan vatandaşların seçme hakkına getirilen sınırlama AİHM tarafından haklı görülebilmektedir⁸⁵.

Mahkeme, konuyla ilgili yapılan başka iki başvuruda ise özellikle ülkesi dışında yaşayan kişilerin göç ettikleri tarihten sonra ilk on beş yıl boyunca ulusal seçimlerde oy kullanabileceklerini ve ana vatanlarına geri dönerlerse ve döndüklerinde her halükârda haklarını geri alabileceklerini dikkate alarak, tedbirin orantısız olmadığına karar vermiştir⁸⁶. Mahkeme, Avrupa düzeyinde, göçün neden olduğu, ana vatan ve ikamet edilen ülkede siyasete katılım konusunda yaşanan sorunlar konusunda artan bir farkındalığın bulunduğunu belirtmiştir. Ancak, incelenen belgelerin hiçbirinin, mevcut kanun kapsamında, Devletlerin, ülkesi dışında yaşayan kişiler için oy verme hakkına sınırlama olmadan erişim imkânı tanıma yükümlülüğü altında olduğu sonucuna varmanın temelini oluşturmadığını ifade etmiştir⁸⁷. Diğer taraftan konuya ilişkin bir diğer örnek sınırlama da seçmenlerin görevlerine ilişkin ayrışma bağlamında söz konusu olmuştur. Mahkeme bir kararında, yurt dışında yaşayan vatandaşlara oy hakkı tanınmazken, yurt dışındaki asker ve diplomatlara oy hakkının tanınmasını bir ayrımcılık olarak görmemiştir. Mahkeme'ye göre bu kişiler gönüllü olarak yurt dışında bulunmayıp devlet tarafından görevlendirilmişlerdir ve bu kişilerin çalışma biçimlerinden dolayı ülke siyaseti ile doğrudan ilişkileri bulunmaktadır⁸⁸. Mahkeme, yurt dışında yaşayan Türk seçmenlerin, gümrük idarelerinde kurulan oy kullanma noktalarında partili olmayan bağımsız adaylara oy verememelerine ilişkin bir bireysel başvuruda yurt dışı seçmenlerin sadece siyasi partiler için oy verebilmelerine dair sınırlandırmayı göç etmiş olan seçmenlerin bir seçim bölgesine kaydedilmelerinin mümkün olmaması şeklindeki gerekçeyle haklı bulmuş ve özellikle yurt dışında ikamet eden vatandaşların öncelikle ülkede yaşayan kişileri etkileyen konulardaki etkisinin sınırlandırılması hususunda yasama organının meşru endişesinin dikkate alınarak değerlendirilmesi gerektiği kanaatine varmıştır. Mahkeme, ayrıca, iktidara gelebilecek ve tüm ulusal rejimi etkileyebilecek olan siyasi partilerin oynadıkları rolü de vurgulamıştır ve bu gerekçelerle Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir⁸⁹.

⁸⁵ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. Maddesi Rehberi Serbest Seçim Hakkı, s. 11. X. v. Birleşik Krallık, Başvuru no. 7730/76, 28.02.1979; Polacco ve Garofalo v. İtalya, Başvuru no. [23450/94](https://hudoc.echr.coe.int/). <https://hudoc.echr.coe.int/> (Erişim Tarihi: 05.10.2023).

⁸⁶ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. Maddesi Rehberi Serbest Seçim Hakkı, s. 12. Doyle v. Birleşik Krallık, 06.02.2007, Başvuru no. 30158/06; Shindler v. Birleşik Krallık, 07.05.2013, Başvuru no. 19840/09. <https://hudoc.echr.coe.int/> (Erişim Tarihi: 05.10.2023).

⁸⁷ “(...) Üye Devletlerin kanunlarında ve uygulamalarında, ülkesi dışında yaşayan kişilere oy kullanma hakkı tanınması yönünde açık bir eğilim olmasına ve Devletlerin önemli bir kısmının kısıtlamasız erişim imkânı verilmesinden yana olmalarına rağmen, bu durum, ülkesi dışında yaşayanlar için kısıtlamasız oy kullanma hakkı tanınması yönünde ortak bir yaklaşım ya da görüş birliği bulunduğu yönünde bir tespite bulunmak için yeterli değildir. Mahkeme, bu nedenle, konunun incelenmeye devam edilmesi gerekebilecek birlikte, Devletin bu konuda sahip olduğu takdir yetkisinin geniş olduğu sonucuna varmıştır” Shindler v. Birleşik Krallık, prg. 109-115.

⁸⁸ X. v. Birleşik Krallık, ŞİRİN, s. 329.

⁸⁹ AİHM, Oran v. Türkiye, Başvuru no. 28881/07 ve 37920/07, T. 08.09.2014, <https://hudoc.echr.coe.int/eng> (Erişim Tarihi: 12.10.2023).

C. Yurt Dışında Yaşayan Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlarının Seçme Hakkı

1. Hukuki Düzenlemeler

1961 yılında Almanya ile Türkiye arasında imzalanan Ankara Antlaşması⁹⁰, ilerleyen yıllarda Türk siyasal hayatını birçok yönüyle etkileyecek gelişmeleri beraberinde getirmiştir⁹¹. Antlaşma esas olarak II. Dünya Savaşı sonrasında Almanya'nın iş gücü ihtiyacını karşılamak için hazırlanmıştır⁹². Önceleri Almanya'ya misafir olarak giden Türk işçileri daha sonra Almanya'da vatandaşlık statüsü kazanmışlardır. Antlaşmanın uygulanmasıyla kısa sürede her iki ülke açısından da sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel sonuçlar ortaya çıkmıştır.

1961 yılında Almanya ve takip eden yıllarda Avusturya, Belçika, Fransa gibi ülkeler ile yapılan “İşgücü Antlaşmaları” çerçevesinde yurt dışına göç eden ve göç ettikleri ülkelere kalıcı olarak yerleşen Türk vatandaşları uzun bir zaman seçme ve seçilme hakkından yararlanamamıştır⁹³. Her ne kadar işgücü göçünün ardından Avrupa ülkelerine yerleşen yüz binlerce Türk vatandaşı seçme ve seçilme hakkından yararlanamasa da, bunların Türk siyasal hayatına etkisi 1970’li yıllar ile birlikte ortaya çıkmaya başlamıştır. Şöyle ki, yerinde gözlem yapabilmelerinden dolayı Avrupa ülkelerinin şartları ile Türkiye'nin içinde bulunduğu şartları karşılaştırma olanağı olan vatandaşların bu bilgilerini siyasal hayata yönelttiği görülmüştür⁹⁴.

Yurt dışında yaşayan vatandaşların siyasi katılımı açısından 1987 yılında yapılan düzenleme oldukça önemlidir⁹⁵. 298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunu'nda 1987 yılında yapılan değişiklik ile 94. maddenin 2. fıkrasının (a) bendi “*Seçmen kütüğüne yazılmayan ve yurt dışında altı aydan fazla ikamet eden seçmenler milletvekili genel seçimlerinin yapılacağı günün yetmişbeş gün öncesinden başlamak üzere seçim günü akşamı saat 17.00'ye kadar yurda giriş ve çıkışlarında (c) bendine göre gümrük kapılarında kurulacak seçim sandıklarında oy kullanabilirler.*” şeklinde değiştirilmiştir⁹⁶. Konuyla ilgili olarak 1995 yılında Anayasa'nın 67. maddesinin 2. fıkrasına “*Ancak, yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının oy hakkını kullanabilmeleri amacıyla kanun, uygulanabilir tedbirleri belirler.*” şeklinde bir cümle eklenmiştir.

YSK, yapılan seçimlerde yurt dışında kurulacak seçim sandıklarına karşı fiili veya kanuni engeller ile karşılaşma ihtimalini öne sürerek, yurt dışında yaşayanların seçim dönemlerinde sadece gümrük

⁹⁰ Türkiye-Almanya İşgücü Antlaşması, 30 Ekim 1961, Hukuk Ansiklopedisi. <https://hukukbook.com/turkiye-almanya-ismucu-antlasmasi-1961> (Erişim Tarihi: 25.09.2023). Bu antlaşmanın sonrasında ise 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara Antlaşması olarak bilinen Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında bir Ortaklık Yaratan Antlaşma imzalanmıştır.

⁹¹ Gündoğmuş, s. 766.

⁹² Almanya açısından işgücü ihtiyacını karşılamak için yapılan bu antlaşma, Türkiye açısından da işsizliği önleme, döviz girdisi ihtiyacını karşılamak amaçlarıyla yapılmıştır.

⁹³ Yılkin, Alisait. “Yurt Dışında Yaşayan Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlarının Oy Kullanma Serüveni”, 07.06.2018 Tarihli Gazete Duvar. <https://www.gazeteduvar.com.tr> (Erişim Tarihi: 25.09.2023).

⁹⁴ Gündoğmuş, s. 766.

⁹⁵ Türkiye Cumhuriyeti'nde yurt dışındaki vatandaşların oy kullanmasını öngören kanun ilk kez 1950 yılında düzenlenmiştir. 1950 Milletvekilleri Seçim Kanunu ile yurt dışında yaşayan Türkiye Cumhuriyeti seçmenlerine ülkeye gelerek seçimlere katılma imkânı sunulmuştur. “2 Mayıs 1961 tarihli ve 10796 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan 298 sayılı kanun da bunu teyit eder şekilde düzenlenmiştir. İlgili kanunun seçim öncesi işleri düzenleyen üçüncü bölümünde seçmen kütüğüne yazılacak kimseler başlığında “Yabancı memleketlerde bulunan vatandaşlar, istekleri üzerine, tâyin ettikleri seçim bölgesi veya bildirdikleri son ikametgâhları kütüğüne yazılırlar.” hükmü aynen korunmuştur. Dolayısıyla henüz vatandaşlardan Türkiye'ye gelerek bağlı oldukları kütüklerde oy kullanmaları istenmemektedir.” Gündoğmuş, s. 770-771.

⁹⁶ 3377 Sayılı 298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanununun, 2839 Sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun ve 2820 Sayılı Siyasî Partiler Kanununun Bazı Hükümlerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, RG. 19476, T. 03.06.1987.

kapılarına kurulacak olan seçim sandıklarında oy kullanılmasına izin vermiştir⁹⁷. Ancak yurt dışında yaşayan vatandaşların seçme hakkını kullanabilmek için gümrük kapılarına gelmek zorunda kalmalarının hakkın kullanımına dair getirdiği zorluklar nedeniyle 2008 yılında 298 Sayılı Kanun'da değişiklik yapılarak yurt dışı seçmen kütüğü oluşturulmuştur. Buna değişiklikle, 298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun'un 10. maddesinin 1. fıkrasına “*Yurtdışında bulunan vatandaşların oy kullanmalarıyla ilgili seçim işlerini yönetmek üzere Ankara İl Seçim Kuruluna bağlı Yurt Dışı İlçe Seçim Kurulu oluşturulur. İhtiyaç duyulması halinde birden fazla yurt dışı ilçe seçim kurulu teşkil edilebilir.*” şeklinde bir cümle eklenmiştir⁹⁸.

2008 yılında 298 Sayılı Kanun'da yapılan önemli değişikliklerden biri de 94. maddeden sonra gelmek üzere “Yurt dışı seçmenlerin oy verme yöntemleri ve genel ilkeler” başlıklı 94/A⁹⁹, “Yurt dışı seçmenlerin mektupla oy vermesi” başlıklı 94/B, “Yurt dışı seçmenlerin sandıkta oy vermesi” başlıklı 94/C, “Yurt dışı seçmenlerin elektronik ortamda oy vermesi” başlıklı 94/D ve “Yurt dışı seçmenlerin gümrük kapılarında oy vermesi” başlıklı 94/E maddelerinin eklenerek konunun ayrıntılı olarak düzenlenmesidir.

2012 yılında ise 298 Sayılı Kanun'da tekrar değişiklik yapılarak vatandaşların yurt dışındaki temsilciliklerde de oy kullanması imkânı getirilmiştir¹⁰⁰. 298 Sayılı Kanun'un 10. maddesinin 1. fıkrasında yurt dışında bulunan vatandaşların oy kullanmalarıyla ilgili seçim işlerini yönetmek üzere Ankara İl Seçim Kuruluna bağlı Yurt Dışı İlçe Seçim Kurulu ile ihtiyaç duyulması halinde birden fazla yurt dışı ilçe seçim kurulu oluşturulabileceği düzenlenmiştir.

Yurt dışında yaşayan ve yurt dışı seçmen kütüğüne kayıtlı Türk vatandaşlarının yaşadıkları ülkede oy kullanabildikleri ilk seçim ise 2014 yılında yapılan Cumhurbaşkanı seçimidir. Bu seçimden sonra 7 Haziran ve 1 Kasım 2015'te Milletvekili seçimleri, 16 Nisan 2017'de Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi anayasa referandumu, 24 Haziran 2018'de Cumhurbaşkanı ve Milletvekili seçimleri ve son olarak 14 Mayıs 2023'te Cumhurbaşkanı ve Milletvekili seçimleri ile 28 Mayıs 2023'te Cumhurbaşkanı seçiminin 2. turu gerçekleşmiştir. Bu süreçte yurt dışı seçmenlerin seçimlere katılım oranı da giderek artmış ve en son 14 Mayıs 2023 seçimlerinde katılım oranı yüzde 53,8 olmuştur. 28 Mayıs 2023'te yapılan Cumhurbaşkanı ikinci tur seçiminde ise katılım oranı yüzde 55 olmuştur¹⁰¹. Yapılan kanuni düzenlemelerle birlikte seçme hakkının kullanımının kolaylaşması nedeniyle yurt dışında yaşayan

⁹⁷ Yılkin, <https://www.gazeteduvar.com.tr> (Erişim Tarihi: 25.09.2023).

⁹⁸ 5749 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, RG. 26824, T. 10.03.2008.

⁹⁹ Yurt dışı seçmenlerin buldukları ülkelerde oy kullanmalarına imkân vermek için Türk temsilciliklerinde ve yerel makamların uygun göreceği diğer yerlerde kurulacak seçim sandıklarında oy verme, gümrük kapılarında oy kullanma, elektronik ortamda oy kullanma şeklinde yöntemler getirilmiştir. Düzenlemede yer alan mektupla oy kullanma yöntemi ise seçim için aranan serbestlik ve gizlilik ilkelerini sağlamaya elverişli bulunmadığı gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. (E. 2008/33, K. 2008/113, K.T. 29.05.2008, RG. 26927, T. 05.07.2008) Bu yöntemlerden hangisini kullanılacağına yabancı ülkenin durumuna göre Dışişleri Bakanlığı'nın görüşünü alarak YSK karar verir. Gözler, Türk Anayasa Hukuku, s. 498.

¹⁰⁰ 298 Sayılı Kanun'un 94/C maddesinde yapılan değişikliğe göre, “*Yurt dışı seçmen kütüğüne kayıtlı bulunan seçmenler, yurt dışı temsilciliklerimizde ve ihtiyaç duyulması halinde yerel makamların uygun göreceği diğer yerlerde kurulacak seçim sandıklarında seçimin yapılacağı günün kırkbeş gün öncesinden başlamak üzere, Yüksek Seçim Kurulunca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde düzenlenen oy verme gün takvimine göre, seçim gününden önceki yedinci gün saat 17.00'ye kadar oy kullanabilirler.*” 6304 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, RG. 28296, T. 18.05.2012.

¹⁰¹ 14 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanı ve 28. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri Seçim İstatistikleri Bülteni, 28 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanı Seçimi İkinci Oylama Seçim İstatistikleri Bülteni, YSK Seçmen Kütüğü Genel Müdürlüğü, <https://www.ysk.gov.tr> (Erişim Tarihi: 26.09.2023). Yurt dışından seçime katılım oranlarının yüksek olması yurt dışı seçmenlerin önemini daha da belirgin hale getirirken siyasi partileri yurt dışındaki seçmenlerin beklenti ve taleplerine yönelik daha spesifik vaatlerde bulunmalarına da yönlendirebilmektedir. Ayyaz, M. Erkut. “5 Soru: 14 Mayıs Seçimleri ve Yurt Dışı Seçmenler”, SETA. <https://www.setav.org> (Erişim Tarihi: 26.09.2023).

vatandaşların seçimlere katılım oranı artmıştır.

Yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının seçme hakkının ihlali iddiasıyla bugüne kadar Anayasa Mahkemesi'ne herhangi bir bireysel başvuru yapılmamıştır. Ancak Anayasa Mahkemesi birçok kararında seçme hakkına ilişkin görüşlerini açıklamıştır. Anayasa Mahkemesi'ne göre, “*Serbest seçim ilkesi seçmenin hiçbir müdahaleye, baskıya ve etkiye kapılmadan oyunu kullanmasını ifade eder. Oyunu kullanacak seçmenin özgür iradesine yönelik her tür etki, baskı sayılır. Seçmeni dolaylı da olsa, olumlu ya da olumsuz etkileyebilecek her türlü girişimin önlenmesi gerekir. Vatandaşların oy hakkını Anayasa'nın öngördüğü ilkelere uygun olarak kullanmalarını sağlamak devletin yükümlülüğüdür*¹⁰².” Buna göre devletin, siyasi haklar karşısında müdahale etmemek, ihlalden kaçınmak, saygı göstermek gibi negatif yükümlülükleri ile birlikte seçimlerin güvenliğini sağlamak için gerekli tedbirleri almak ve uygulamak gibi pozitif yükümlülükleri de bulunmaktadır¹⁰³.

Anayasa Mahkemesi, yurt dışı seçmenlerin oy hakkından nasıl yararlanacaklarına ve YSK'nın yurt dışı seçmenlerin oylarını mektupla kullanmalarına karar vermesi halinde Ankara İl Seçim Kuruluna bağlı bir Yurtdışı İlçe Seçim Kurulu oluşturacağına dair yapılan kanun hükümlerinin iptali istemiyle açılan davada ise oy hakkının Anayasa'da güvence altına alınmış temel bir hak olduğunu ve yasa koyucunun ödevinin de yurt içinde ya da yurt dışında yaşayan bütün yurttaşların oy hakkından Anayasa'nın öngördüğü ilkelere uygun olarak yararlanmasını sağlamak olduğunu ifade etmiştir. Kararda devletin, yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının oy verme haklarını kullanabilmelerini sağlarken Anayasa'da belirlenen seçim ilkelerine uygun ve uygulanabilir nitelikteki tedbirleri alması gerektiği de vurgulanmıştır¹⁰⁴.

2. 14 ve 28 Mayıs Tarihlerinde Yapılan Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Seçimleri Sürecinde Yaşanan Tartışmalar

YSK tarafından 14 Mayıs Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili seçimlerinde oy kullanma hakkına sahip yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının sayısı 3 milyon 416 bin 98 olarak açıklanmıştır¹⁰⁵. Türkiye'de ayrı bir yurt dışı seçim çevresi henüz oluşturulmamıştır. Ancak yurt dışının tek bir seçim çevresi¹⁰⁶ olarak belirlenmesi durumunda Türkiye'nin İstanbul, Ankara ve İzmir'den sonra seçmen sayısına göre en kalabalık dördüncü seçim çevresi olacağı görülmektedir¹⁰⁷. Dolayısıyla yurt dışında

¹⁰² Anayasa Mahkemesi, E. 2018/69, K. 2018/47, T. 31.05.2018. <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr> (Erişim Tarihi: 12.10.2023).

¹⁰³ Sezer, s. 986.

¹⁰⁴ Anayasa Mahkemesi, 13.03.2008 tarihli, 5749 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 10. maddesiyle; 26.04.1961 tarihli, 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun'a 94. maddeden sonra gelmek üzere eklenen; 94/A maddesinin birinci fıkrasında yer alan “... mektup, ...” sözcüğünün ve 94/B maddesinin mektupla oy kullanma yönünden Anayasa'ya aykırı olduğuna ve iptaline oybirliği ile karar vermiştir. Anayasa Mahkemesi, E. 2008/33, K. 2008/113, T. 29.05.2008. <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr> (Erişim Tarihi: 12.10.2023).

¹⁰⁵ “Yurt Dışında Sandık Kurulan Ülkelerde En Çok Seçmen Almanya, En Az Seçmen Brezilya'da” başlıklı haber, Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr> (Erişim Tarihi: 26.09.2023). 2023 yılında Türkiye genelinde seçmen sayısı 64 milyon 197 bin 419 olarak açıklanmıştır. Bu verilere bakıldığında yurt dışı seçmeni toplam seçmenin yaklaşık yüzde 5,3'ne tekabül etmektedir. <https://www.ntv.com.tr> (Erişim Tarihi: 28.09.2023).

¹⁰⁶ Türkiye'de henüz ayrı bir yurt dışı seçim çevresi mevcut olmadığından, yurt dışında yaşayan vatandaşların siyasi katılım bağlamında sadece seçme hakları söz konusu olup, buldukları çevreyi temsil etme dolayısıyla seçilme hakları bulunmamaktadır. Yılıkın, <https://www.gazeteduvar.com.tr> (Erişim Tarihi: 26.09.2023). Fransa ve İtalya, yurt dışı seçim çevresini uygulayan ülkelerdir. Gündoğmuş, s. 773. Yurt dışı seçim çevresi uygulamasının birtakım sorunlara yol açacağına ilişkin görüş için Atar, Yavuz. “Seçim Hukukunun Güncel Sorunları”, Anayasa Yargısı, S. 23, Y. 2006, s. 221.

¹⁰⁷ Kaşka Kara, Merve. “Yurt Dışında Seçime Katılım Neden Arttı, En Yüksek İlgiyi Hangi Gruplar Gösterdi?”, BBC News Türkçe, 11.05.2023. <https://www.bbc.com/turkce/articles> (Erişim Tarihi: 26.09.2023).

yaşayan seçmenlerin oyları özellikle Cumhurbaşkanı seçim sisteminde aranan salt çoğunluğa ulaşılmasında oldukça etkili olacaktır. Bilindiği gibi Anayasa'nın Cumhurbaşkanının seçimini düzenleyen 101. maddesinin 5. fıkrasına göre, Cumhurbaşkanı seçiminde, geçerli oyların salt çoğunluğunu alan aday, Cumhurbaşkanı seçilir. Ancak ilk oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamayı izleyen ikinci pazar günü ikinci oylama yapılır. Cumhurbaşkanı seçiminde seçim çevreleri önemli olmadığından ve Cumhurbaşkanı adaylarının yurt dışından aldığı oylar Türkiye'de aldıkları oylara eklendiğinden yurt dışından gelen oyların seçim sonucunun belirlenmesinde oldukça etkili olacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Özellikle parlamenter sistemden Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilmesiyle yürütmenin daha güçlü hale gelmesi, siyasi partilerde ve kamuoyunda Milletvekili seçiminden ziyade, Cumhurbaşkanlığı seçimine ilginin artmasına yol açmaktadır. Bundan dolayı siyasi partiler ve Cumhurbaşkanı adayları tarafından yurt dışından gelen oylar önemsenmektedir. Diğer taraftan bu durum tartışmaları da beraberinde getirmektedir.

Yurt dışında yaşayan vatandaşların oy kullanması toplumun bazı kesimleri tarafından sorgulanırken ve vatandaşlık tanımıyla birlikte yeniden düşünülmesi gerektiği ifade edilirken, bazı kesimler tarafından demokrasi için temel bir hak olduğundan bahisle savunulmaktadır.

Yurt dışında yaşayan vatandaşların oy kullanması ve bu oyların özellikle Cumhurbaşkanı seçiminin sonuçlarına etkisi konusunun 14 ve 28 Mayıs 2023 seçimleri öncesinde daha önceki dönemlerde gündeme gelmediği kadar konuşulmasının başka bir nedeni de ülkenin sosyal ve ekonomik koşullarının beraberinde getirdiği zorluklardır. Yurt dışında yaşayan vatandaşların oy kullanmasını eleştirenler onların yurt dışında daha iyi yaşam şartlarına sahip olduğundan, Türkiye'nin iç siyasetinden etkilenmediklerinden ve ancak ülkede yaşayanların o ülkeye bağlılık ve sorumluluk duygusuyla seçme hakkını kullanabileceklerinden bahisle yurt dışında yaşayanların yönetimin belirlenmesinde söz sahibi olmamaları gerektiğini ifade etmektedirler¹⁰⁸. Bu görüşe karşı olanlar ise yurt dışında yaşayan vatandaşların Türkiye'ye sürekli seyahat eden ve Türkiye'de yakınları, malları ve yatırımları olan ve uzun vadede Türkiye'ye geri dönmeyi ve Türkiye'de yaşamayı düşünen insanlar olduklarından Türkiye'nin geleceğinde söz sahibi olmalarının en tabii hakları olduğundan bahisle bu durumu hukukun ve demokrasinin gereği olarak ifade etmektedirler¹⁰⁹.

Yurt dışında yaşayan vatandaşların seçme hakkının önemli hale gelmesinde siyasi partilerin yurt dışında yaşayan vatandaşların siyasal katılımının sağlanması ve geliştirilmesindeki rolü de yadsınamaz¹¹⁰. Dış göç sürecinin Türk diasporasının¹¹¹ inşasına yol açması ve Türkiye'nin de diasporası ile bağlarını geliştirmek için ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi programlar oluşturması ve bir anlamda diaspora politikalarını kurumsallaştırma gündemine sahip olması bu sürecin zeminini oluşturmuştur¹¹². Özellikle 2010 yılında sonra ortaya çıkan yeniliklerle birlikte bir Türk diaspora politikasından söz etmek mümkün hale gelmiştir. Bu politika bağlamında Türkiye, diasporadan buldukları ülkelere entegre olmalarını ve orada siyaset, ekonomi, medya gibi aktif bir faaliyet içerisinde yer almalarını ve bunların yanı sıra Türkiye ile bağlarını güçlendirmeleri ve ev sahibi ülkeyle bağlantılarının kopmaması

¹⁰⁸ “Yurt dışındaki Türklerin oy kullanması neden tartışma konusu?” konulu yayın, Özgün Emre Koç röportajı, TVNET YouTube kanalı, 01.05.2023 tarihli yayın. <https://www.youtube.com/watch?v=7WkTAx0xuZQ> (Erişim Tarihi: 28.09.2023).

¹⁰⁹ Yurt dışındaki Türklerin oy kullanması neden tartışma konusu?” konulu yayın, Oğuzhan Bilgin röportajı, TVNET YouTube kanalı, 01.05.2023 tarihli yayın. <https://www.youtube.com/watch?v=7WkTAx0xuZQ> (Erişim Tarihi: 28.09.2023).

¹¹⁰ Köse, Mehmet. “Yurt Dışı Oylar ve Siyasi Partilerin Ulus-Ötesileşmesi”, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, C. 13, S. 1, Y. 2023, s. 464.

¹¹¹ Yurt dışında yaşayan vatandaşlar kavramı “diaspora” terimi ile ifade edilmektedir. Diaspora, Türk Dil Kurumu sözlüğünde “Herhangi bir ulusun veya inanç mensuplarının ana yurtları dışında azınlık olarak yaşadıkları yer.” olarak tanımlanmaktadır. Köse, s. 457 vd.

¹¹² Köse, s. 464.

beklemektedir¹¹³.

Çalışma, eğitim, araştırma gibi nedenlerle, belirli bir süreden beri yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının seçme haklarını kullanabilmeleri hatta seçilebilmelerini sağlayacak bir anlayış genel oy ilkesi kapsamında demokratik olarak değerlendirilebilir¹¹⁴. Bu amaçla 1982 Anayasası'nın 67. maddesinin 2. fıkrasında düzenlendiği gibi yurt dışında yaşayan vatandaşların seçme haklarını kullanabilmeleri amacıyla kanunla uygulanabilir tedbirler belirlenmesi hususu da demokrasinin bir gereğidir. Ancak bu düzenlemenin kapsamının daraltılması gerekmektedir. Eğitim, iş ve benzeri nedenlerden dolayı geçici olarak yurt dışında bulunan vatandaşlara seçme hakkı tanınmalı iken yaşamını yurt dışında sürdüren ve sürdürecektir olan vatandaşlar bu hakka sahip olmamalı ve bu konuda mutlaka belirli bir süre kriteri getirilmelidir. Süre kriterinin getirilmesi Türkiye'de doğup, yaşamını burada sürdüren vatandaşlar ve belli bir süre yurt dışında yaşayıp Türkiye'ye dönenler vatandaşlar ile yurt dışında doğup ya da sonradan yurt dışına yerleşip orada yaşamını sürdüren ve sürdürecektir olan vatandaşlar arasındaki adaletsizliğin giderilmesi açısından da önemlidir. Elbette çeşitli nedenlerde yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının ülke yönetiminde temsil edilebilmeleri ve yönetimde söz sahibi olma haklarından tamamıyla mahrum edilmesi düşünülemez. Ancak bunun için yukarıda ifade edildiği gibi süre kriteri getirilebileceği gibi kişinin başka bir vatandaşlığının olup olmadığı gibi kriterler de dikkate alınarak bir düzenleme yapılabilir¹¹⁵.

SONUÇ

Vatandaş olduğu ülkede yaşamayan kişilerin ya da seçim tarihinde ülkede bulunmayan vatandaşların seçme hakkını kullanıp kullanamayacağına ilişkin tartışmalar özellikle seçim sürecine girildiğinde yoğunlaşmaktadır. Yurt dışında yaşayan vatandaşları ile bağımlı koparmak istemeyen hatta bunu "diaspora" politikasının bir gereği olarak gören birçok devlet, geçici ya da sürekli olarak yurt dışında yaşayan vatandaşlarına buldukları ülkelerde seçme haklarını kullanabilmelerine yönelik düzenlemeler yapmıştır.

Türkiye de bu devletlerden biri olarak yaptığı anayasal ve kanuni düzenlemeler ile yurt dışında yaşayan vatandaşlarının seçme hakkını kolaylaştırma yönünde önemli adımlar atmıştır. Ancak 2014 yılında ve ilk kez genel oyla yapılan Cumhurbaşkanlığı seçiminden beri yurt dışında yaşayan seçmenlerle ilgili tartışmalar daha görünür hale gelmiştir. Cumhurbaşkanlığı seçim sistemi dikkate alındığında genel oyla yapılan seçimde, geçerli oyların salt çoğunluğunu alan adayın ilk turda, seçimin ikinci tura kalması durumunda ise ilk turda en çok oy almış iki aday arasından geçerli oyların çoğunluğunu alan adayın Cumhurbaşkanlığı seçilmesi söz konusu olduğundan yurt dışı seçmenlerin oyları seçimlerin sonucunu belirleme noktasında oldukça önemli hale gelmiştir. Bundan dolayı siyasi partiler de yurt dışındaki çalışmalarını arttırmıştır.

Seçme hakkı, bazı devletlerin yerel seçimlere ilişkin düzenlemeleri ya da AB üyesi devletlerin uygulamaları bir tarafa bırakılırsa sadece vatandaşlara tanınan siyasi bir haktır. Ancak AİHM'in de çalışmamızda değinilen birçok kararında belirttiği gibi AİHS'ne Ek 1 Numaralı Protokol'ün 3. maddesi devletlere yurt dışında yaşayan vatandaşlarına seçme hakkı tanınması yönünde bir yükümlülük getirmemekte ve bu konuda devletlere bir takdir alanı bırakmaktadır. Kanımızca eğitim, iş, sağlık gibi

¹¹³ Hopyar, Zehra/ Topal, Fikret/ Tauscher, Soner. "Diaspora Kavramı ve Türkiye'nin Diaspora Politikasına Yönelik Üniversite Öğrencilerinin Algısı", Journal of Political Administrative and Local Studies C.5, S.1, s. 53.

¹¹⁴ Buran, Hasan. Seçim Sistemleri ve Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Sistemi Önerisi, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2005, s. 51.

¹¹⁵ Konuyla ilgili öneriler arasında yurt dışı milletvekilliği uygulaması başka bir ifadeyle yurt dışı seçim çevresi de yer almaktadır. Buran, yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının ayrı bir seçim çevresinde seçime katılmalarının ve temsil edilmelerinin getireceği yararların, yükleyebileceği zorluklardan fazla olacağı kanaatinde Yurt dışı milletvekilliği uygulamasının getirebileceği yararlar ve zorluklar için Buran, s. 154-156.

gerekleşmelerle geçici olarak yurt dışında bulunan vatandaşların seçme hakkını kullanmasında herhangi bir sorun yoktur. Sürekli yurt dışında yaşayan ya da yaşamak niyetinde olan vatandaşlar için ise bir süre sınırlaması getirilmesi gerekmektedir. Birleşik Krallık uygulamasına benzer şekilde örneğin 15 yıldan daha az bir süre yurt dışında yaşayan ya da ikamet eden vatandaşlara seçme hakkı verilmesi hatta çifte vatandaşlık durumlarının da dikkate alınarak bir düzenleme yapılması makul bir çözüm olacaktır. Bu sayede uzun yıllardır vatandaşı olduğu ülkede ikamet etmeyen kişinin demokratik süreçler üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olması beklenemeyeceğinden, seçme hakkının sınırlanmasına yönelik olarak ikamete getirilen süre şartı makul ve meşru amaca yönelik olacaktır.

Çıkar Çatışması

Çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yazar Katkıları

Makale tek yazarlıdır.

REFERANSLAR

- Aliefendioğlu, Yılmaz. “Temsili Demokrasinin “Seçim” Ayağı, TTB Dergisi, S. 60, Y. 2005, s. 71-96.
- Anayurt, Ömer. Anayasa Hukuku Genel Kısım (Temel İlkeler, Kavramlar ve Kurumlar), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021.
- Arslan, Çetin/ Kayaççiçek, Murat. “Hükümlü ve Tutukluların Oy Kullanma Hakkı (AY m.67/5)”. <https://www.cetinarslan.com.tr/hukumlu-ve-tutuklularin-oy-kullanma-hakki-ay-m-67-5/> (Erişim Tarihi: 21.09.2023).
- Atar, Yavuz. “Seçim Hukukunun Güncel Sorunları”, Anayasa Yargısı, S. 23, Y. 2006, s. 211-235.
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Ek 1 No.lu Protokol’ün 3. Maddesi Rehberi Serbest Seçim Hakkı, 30.08.2020. [Case-law guide on Article 3 of Protocol No. 1 \(Turkish\) \(coe.int\)](https://www.coe.int/turkey/Article3ofProtocolNo1.aspx) (Erişim Tarihi: 22.09.2023).
- Aybay, Rona. Vatandaşlık Hukuku, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006.
- Ayvaz, M. Erkut. “5 Soru: 14 Mayıs Seçimleri ve Yurt Dışı Seçmenler”, SETA. <https://www.setav.org> (Erişim Tarihi: 26.09.2023).
- Bilgili, Murat Saltuk/ Aktaş, Hasan Emir. “Türkiye’nin Anayasal Dönemlerinde Seçme Hakkı”, İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, S. 2, Y. 2023, s. 266-285.
- Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi Genel Yorum No. 25: Kamu Yönetimine Katılma, Oy Kullanma ve Seçilme Hakkı, 1996. <https://insanhaklariizleme.org> (Erişim Tarihi: 27.07.2023).
- Buran, Hasan. Seçim Sistemleri ve Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Sistemi Önerisi, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2005.
- Diaspora (Yurt Dışı) Seçim Bölgesine İlişkin Dünya Örnekleri ve Karşılaştırmalı Analizi Projesi. Yürütücü: Necati Anaz, Araştırmacılar: Mehmet Köse, Zahide Erdoğan, Proje No. 116K028, TÜBİTAK SOBAG, Ankara 2017. <https://search.trdizin.gov.tr/tr> (Erişim Tarihi: 12.10.2023).
- Döner, Ayhan. Anayasa Hukuku (Genel Esaslar), Doğu Ciltevi Kitabevi, Erzincan, 2022.
- Döner, Ayhan. Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 2022.
- Erdem, Fazıl Hüsnü. “Anayasal Vatandaşlık ve Yeni Anayasa”, Liberal Düşünce, S. 66, Y. 17, Bahar

2012, s. 49-56.

Eren, Abdurrahman. “Türkiye’de Uygulanan %10 Genel Seçim Barajının Serbest Seçim Hakkını İhlal Sorunu”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 16, S. 2, Y. 2008, s. 63-110.

Gören, Zafer. “Aktif Statü Hakları”, Cevdet Yavuz’a Armağan, s. 3303-3322.

Gözler, Kemal. Anayasa Hukukunun Genel Esasları, Ekin Yayınevi, Bursa, 2018.

Gözler, Kemal. Türk Anayasa Hukuku, Ekin Yayınevi, Bursa, 2019.

Gözübüyük, A. Şeref/Gölcüklü, Feyyaz. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi, Turhan Yayınevi, Ankara, 2013.

Gündoğmuş, Bekir. “Yurt Dışı Türklerin Siyasal Katılımında Yurt Dışı Seçim Çevresi: Niçin ve Nasıl?”, F.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi C. 31, S. 2, Y. 2021, s. 765-779.

Güneş, Mehmet. “Küresel Siyasette Demokratik Katılım Örneği Olarak: Yurt Dışındaki Vatandaşların Siyasal Katılımı”, Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi IV, 11-12 Mayıs 2017, Malatya. <https://www.academia.edu/39641640> (Erişim Tarihi: 12.10.2023).

Güveyi, Ümit. “Türkiye’de Seçme ve Seçilme Hakkı Boyutunda Yaşanan Demokratikleşme Sürecinin Kısa Tarihçesi ve Bu Süreçte Kadim Türk Kültürünün Rolü”, TBB Dergisi, S. 137, Y. 2018, s. 37-66.

Hamdemir, Berkan. “Oy Hakkı ve Oy Hakkının Demokratik İlkeleri”, Siyasal Partiler, Seçim Sistemleri ve Türkiye, Ed. Atıl Cem Çiçek, Adem Çelik, Berkan Hamdemir, Gece Akademi, Ankara, 2018.

Hayward, Mark. “Voting Abroad: Cultural Diversity and Democratic Institutions in a Global Era”, Communication Studies Faculty Publications. 14. 2009. https://scholars.wlu.ca/coms_faculty/14 (Erişim Tarihi: 19.10.2023).

Hopyar, Zehra/ Topal, Fikret/ Tauscher, Soner. “Diaspora Kavramı ve Türkiye’nin Diaspora Politikasına Yönelik Üniversite Öğrencilerinin Algısı”, Journal of Political Administrative and Local Studies C.5, S.1, s. 46-65.

İba, Şeref. Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021.

Kanadoğlu, Korkut/ Duygun, Ahmet Mert. Anayasa Hukukunun Genel Esasları, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2020.

Kaşka Kara, Merve. “Yurt Dışında Seçime Katılım Neden Arttı, En Yüksek İlgiyi Hangi Gruplar Gösterdi?”, BBC News Türkçe, 11.05.2023. <https://www.bbc.com/turkce/articles> (Erişim Tarihi: 26.09.2023).

Koçak, Mustafa. “Seçim Sistemleri ve Demokrasi Karşılaştırmalı Analiz: İHAM ve AB Ölçütleri, Anayasa Yargısı C. 23, Y. 2006, s. 115-132

Korkut, Levent. “Siyasi Kimlik Olarak Vatandaşlık: Türkiye’de ve Dünya Devletlerinde Anayasal Vatandaşlık Tanımları”, İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. 1, S. 2, Y. 2014, s. 5-41

Köse, Mehmet. “Yurt Dışı Oylar ve Siyasal Partilerin Ulus-Ötesileşmesi”, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, C. 13, S. 1, Y. 2023, s. 457-469.

Metin, Yüksel. “Siyasal Muhalefetin Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmelerinde Korunması”, EÜHFD, C. 11, S. 3-4, Y. 2007, s. 63-104.

Ocaklı, Fatih Çağrı/ Palabıyık, Hakan/ Solak, Mehmet/ Atlay, Ayşen/ Selver, Mert Can. Fransa Ulusal

- Meclisinde Yasama, Denetim ve Bütçe Süreçleri, TBMM Araştırma Hizmeti Başkanlığı, Aralık 2019, s. 5, <https://www5.tbmm.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 12.10.2023).
- Öden, Merih. Seçmenlerin 'Kişi Tercih'i Açısından Seçim Sistemleri, Yetkin Yayınları, Ankara, 2003.
- Özkan, Işıl. "Yeni Vatandaşlık Türleri: Çağdaş Bir Tipoloji mi?", D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN'a Armağan, C. 21, Özel S., Y. 2019, s. 2205-2251.
- Öztürk, Necla. "Avrupa Konseyi Yabancıların Yerel Düzeyde Kamu Hayatına Katılması Sözleşmesi Çerçevesinde Danışma Kurulları Oluşturulması: Alanya Yabancılar Meclisi", Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, C. 13, S. 25, Y. 2013 s. 223-241.
- Öztürk, Necla. "Yabancıların Yerel Seçimlerde Oy Kullanma Hakkı", MHB, C. 33, S. 1, s. 125- 168.
- Sezer, Abdullah. "Seçme Hakkının Yaş Bakımından Sınırlanması ve Osmanlı-Türkiye Anayasacılığındaki Evrim", MÜHF-HAD, C. 27, S. 2, Y. 2021, s. 983-1012.
- Şirin, Tolga. "İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'ne Göre Serbest Seçim Hakkı", MÜHF – HAD, C. 17, S. 1-2, s. 283-348.
- Şit, Banu. "Modern Vatandaşlık Kavramına Bir Bakış", TBB Dergisi, S. 76, Y. 2008, s. 64-82.
- Tanör, Bülent/ Yüzbaşıoğlu, Necmi. 1982 Anayasası'na göre Türk Anayasa Hukuku, Beta, İstanbul, 2019.
- Tanör, Bülent. Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2021.
- Topuzkanamış, Şafak Evran. Vatandaşlık Üstüne Bir Tez, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2013.
- Töre, Nazlı. "Değişen Dünya'da Vatandaşlık", Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, C. 5, S. 10, Y. 2017, s. 553-595.
- Türkiye-Almanya İşgücü Antlaşması. 30 Ekim 1961, Hukuk Ansiklopedisi. <https://hukukbook.com/turkiye-almanya-isgucu-antlasmasi-1961> (Erişim Tarihi: 25.09.2023).
- Yardımcı, Gizem. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Perspektifiyle Serbest Seçim Hakkı, İnsan Hakları Okulu Çalışma Metinleri No. 22, Ankara 2020. <http://www.insanhaklariokulu.org/calisma-metinleri/> (Erişim Tarihi: 17.08.2023).
- Yavaşgel, Emine. Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri, Nobel Yayınları, Ankara, 2014.
- Yılıkn, Alisait. "Yurt Dışında Yaşayan Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlarının Oy Kullanma Serüveni", 07.06.2018 Tarihli Gazete Duvar. <https://www.gazeteduvar.com.tr> (Erişim Tarihi: 25.09.2023).
- Dünya Anayasaları, <https://www.constituteproject.org> (Erişim Tarihi: 29.02.2024).
- 1949 Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası. Çev. Christian Rumpf; Gökçe Uzar Schüller, <https://www.btg-bestellservice.de/pdf> (Erişim Tarihi: 27.07.2023).
- 1958 Fransa Anayasası. Nevşehir Barosu Dergisi, S. 1, Y. 1, 2014. <https://web2.e-baro.web.tr> (Erişim Tarihi: 27.07.2023).